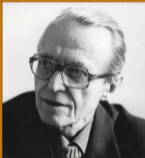


R O Z H O V O R Y

Oto Mádr



V zápasech za Boží věc

Vzpomínky,
texty a rozhovory

V zápasech
za Boží věc



Oto Mádr

V zápasech za Boží věc

Vzpomínky,
texty a rozhovory

V y š e h r a d

© Oto Mádr, 2007

Editor © Jolana Poláková, 2007

ISBN 975-80-7021-876-1

Vzpomínky

Z AČÍNÁ SE OD ADAMA

Narodil jsem se 15. února 1917 v Karlíně, tehdy ještě samostatném městě, než se spolu se Žižkovem, Královskými Vinohrady, Smíchovem a dalšími předměstími spojilo do celku Velká Praha. Z našeho bytu vedla okna do strmé stráně vrchu Vítkova v místě, kde roku 1420 Žižka zahnal křižáky dolů.

Pokřtěn jsem byl v novorománské bazilice svatých Cyrila a Metoděje. Tehdy dostalo mnoho novorozenců jméno po mladém císaři rakousko-uherského mocnářství, Ottovi. Ten ještě jako arcivévoda pobýval ve středních Čechách a měl dobrý vztah k našemu národu. Navzdory velké odpadové vlně po vzniku Československa 1918 – asi milion Čechů odešlo z katolické církve – býval karlínský kostel plný.

Otec pocházel z Moravy, jako tesař pracoval na kostelích, na což s radostí vzpomínal. Krátce před ukončením tříleté vojenské služby v rakousko-uherské armádě si dovolil ve Vídni, kde právě sloužil a těšil se na odchod do civilu, husarský kousek – přeplaval Dunaj tam a zpátky. Následek byl tyfus a potom ochrnutí poloviny těla, takže další léta trávil v karlínské Invalidovně. Mluvení mu dělalo potíže, ale rád chodil do okolí města a mne brávil s sebou.

Máti, Anička Marková, pocházela z východních Čech. Jako kuchařka v bohatých rodinách poznala různé kraje tehdejšího Rakousko-Uherska. Na popud starší sestry, která žila na Moravě, si v roce 1915 vzala Františka Mádra, který dostal jako vojenský invalida trafikou v Karlíně. Tam jsem se narodil vlastně jako druhorozený, poté, co můj předchůdce nedokázal vstoupit natrvalo do života. Maminčina činorodost ji vedla k tomu, že

oživovala dění ve farnosti i v katolické Praze a byla často žádána o radu jako zkušený a sečtělý člověk.

Historický přelom roku 1918 otevřel Československé republice styky s cizinou. V roce 1919 byl v Praze uvítán vrchní velitel západních spojeneckých armád, generál Foch. Pražané mu mohli zamávat na Václavském náměstí a já s nimi.

V té době došlo také ke změně v pražském arcibiskupství. Hrabě Huyn, dosazený v době starého mocnářství, odešel do Říma a ze severu Čech přišel do Prahy česky uvědomělý teolog František Kordač. Toho jsem poznal, jako skoro dvouletý, při bohoslužbě v emauzském klášteře. (O jedno desetiletí později mě pak biřmoval v Arcibiskupském gymnáziu.)

K nejranějším vzpomínkám patří také prezident Tomáš Garrigue Masaryk – jako vrchní velitel československé armády. Na velké, tehdy ještě volné ploše u Invalidovny pořádala armáda velkou přehlídku, na kterou bylo ze sousedního Karlína snadné přijít. Přes hlavy diváků mě máti nadzvedla, takže jsem viděl nastoupené útvary československého vojska, které manifestovalo vůli národa uhájit si dobytou svobodu. Pan prezident cválal se suitou na koních, viděl jsem ho zblízka. Byl jsem však zklamán, protože jsem si představoval, že „přehlídka“ bude něco jako moje prohlídka u pana doktora. Ale uklidnila mě zmrzlina cestou domů a potom posvátné ticho v kapli Invalidovny. Tam však došlo k nehodě. Cestou mi kmotříčka Ludmila Schwarzová koupila balónek na provázku, ten mi vyklouzl z ruky a skončil u stropu. Dostal jsem však radu: „Nech ho tady Ježíškovi!“ Vynikající řešení.

Vstupem do obecné školy se mi otevřel svět tištěného slova. Kromě knížek přiměřených věku jsem mohl sledovat i noviny, protože se prodávaly v naší trafice. Máti mi přitom poskytovala potřebný komentář.

Ve škole patřilo k věci vyučování náboženství s přípravou na první svaté přijímání. Když jsem se dal přesvědčit, že bych měl také ministrovat, doprovázel jsem o Božím těle Pána v monst-ranci průvodem po karlínském náměstí. Byla to současně i příležitost přiznat se ke Kristu a jeho církvi.

Tehdy karlínští katolíci dostali nabídku od blízké školy rozebrat si za malý peníz krásné dřevěné kříže vyřazené z učeben po rozpadu Rakousko-Uherska. Jeden z nich mě provází dodnes.

ŽIVOTNÍ ROZCESTÍ

Po páté třídě obecné školy vznikla otázka: Kam dál? Pět minut od našeho domu stála střední škola technického zaměření, reálka, jenže bývalý karlínský kaplan, tehdy už svatovítský kanovník, poradil mamince, aby mě dala do Arcibiskupského gymnázia v Bubenči, které vedou jezuité a odkud pak někteří absolventi odcházejí do semináře. Maminka měla jen jednu starost: abych dozrál do svobodného rozhodnutí, ať pro kněžství nebo pro něco jiného, protože znala nedobré případy kněží „řemeslníků“. To mi také sdělila, a já jsem naprosto souhlasil.

Otcové jezuité mi v Bubenči nabídli něco náročnějšího než pouhé vyučování. Povinné předměty se snažili vyučovat tak, že za to byli státními inspektory trvale chváleni. Navíc pak sledovali, co od nich očekávala církev: ovzduší katolické víry a praxe v podobě modlitby před vyučováním, školní bohoslužbu v neděli i pro externí žáky, důkladné vyučování předmětu „náboženství“ a jednou ročně malé exercicie. Přirozeně i my bydlící ne na internátě, nýbrž doma a dojíždějící do ulice Zikmunda Wintra v Bubenči jsme měli možnost osobního duchovního vedení. Komu to ovzduší nevyhovovalo, mohl odejít. I takoví však vzpomínali v dobrém. Kromě poznatků z výuky jsme se dovídali od některých profesorů jejich literární plány. Tak jsme mohli s dr. Jaroslavem Ovečkou sledovat jeho překládání spisů španělských mystiků. Menší část předmětů vyučovali civilní profesori. Díky občasným návštěvám školních inspektorů měl náš ústav výbornou pověst.

V sextě mě zaujal inzerát Klubu katolických esperantistů, který pořádal kurz, vedený Ludmilou Dandovou. Otevřel mi cestu do světa mezinárodní osobní korespondencí a setkáními při mezinárodním sjezdu esperantistů, který se tenkrát konal v Brně.

Rozhodnutí pro bohosloví bylo jasné a rýsovala se i možnost studovat v Římě. Proti mluvilo hlavně moje zdraví, i když starší přítel MUDr. Karel Svoboda mi řekl, že se římské klima dá vydržet. Tak jsem rozhodnutí přenechal příslušnému mecenáši, světicímu biskupovi Antonínu Eltschknerovi. Ten dal přednost plzeňskému maturantovi Františku Kotalíkovi, který už tehdy udivoval svými jazykovými schopnostmi. Ani jsem toho příliš nelitoval, protože kvůli esperantu jsem byl angažován doma. V pražském semináři jsem hned, po několika týdnech, zahájil jeho kurz. Rektor semináře, mons. Josef Beran, byl tomu nakloněn, sám se kdysi esperantem zabýval.

Studium jsem bral od samého začátku vážně, ale neuspokojovalo mě zcela, zejména ne fundamentální teologie profesora Kudrnovského, vedená středoškolským stylem. Sympatičtější už byla biblistika s profesorem Starého zákona Hegerem, kam pronikal i duch bádání. První dva semestry nám přednášel církevní dějiny historik světového formátu František Dvorník. Škoda, že odešel natrvalo přednášet do ciziny. Zaujal mladý novozákoník Jan Merell. Nejpoutavější postavou byl profesor archeologie a církevního umění Josef Cibulka. Udržoval si od nás určitý odstup, ale byla to věda – a všechno, co vonělo vědou, mě přitahovalo.

Vedle esperanta to však byl ještě skauting, který způsobil, že jsem se tenkrát více nevěnoval teorii. Zavinil to můj kolega a spolužák ještě z Arcibiskupského gymnázia Václav Hovorka. Zpočátku jsem měl ke skautingu odstup, nevěděl jsem, proč bych se měl v krátkých kalhotách a širokém klobouku prohánět někde v přírodě. Až jednou přišel do semináře na pozvání Hovorky jeden ze zakladatelů českého katolického skautingu, bratr Vilém Heyduk. Ten patřil k Apoštolátu svatého Františka, založenému Janem Evangelistou Urbanem OFM. Mužská větev Apoštolátu existovala jen kratší čas, více se ujala jeho ženská větev. Heydukova přednáška mi ukázala, že skauting je geniální metoda vyhovující mentalitě mladého člověka, že jí lze podchytit chlapce i děvčata pro kvalitní život. Pěstuje smysl pro čest, pravdivost, dobro celku a z křesťanského pohledu také uskutečňování Božího království.

Po prvním ročníku bohosloví jsem absolvoval skautskou lesní školu, vedl ji RNDr. Jan Otakar Martinovský. V novém studijním roce jsem dostal na starost mezinárodní skautský oddíl. Jeho členy byli čeští hoši z polské Volyně, Belgie, Jugoslávie a dalších zemí, kde žili naši krajané. Byla to součást rozsáhlejší akce pořádané pro katolické zahraniční Čechy, aby si udrželi své češství i v další generaci. Po druhém ročníku jsme spolu s Hovorkovým oddílem uspořádali tábor u Vlašimi. Tam se však ukázalo, kolik unesu a kolik ne.

Náročný studijní rok, k tomu esperantská rubrika a skauting, pak tábor s dalším vypětím a třítydenním pobytem v přírodě, s nočními chlady, které jsem dobře nesnášel – zkrátka, začal jsem churavět čím dál tím víc. Kromě toho i doba byla těžká: osmatřicátý rok, Mnichov, pak jaro třicet devět. Několik měsíců jsem strávil v nemocnici a ušel tak po Opletalově pohřbu náporu Němců na vysokoškolské koleje, a ovšem také na devíkový seminář. Teologické fakulty byly zrušeny, na náhradním bohosloveckém učilišti v Praze přednášeli řeholníci a gymnaziální profesori. Zbytek studií jsem promarodil doma u rodičů. Zhoršovala se strava, nebyly vitamíny, k tomu karlínský zakouřený vzduch, takže ne a ne se dát zdravotně dohromady.

Konečně jsem se dostal do pátého ročníku a připravoval se na svěcení. Vicerektor se na mě díval nedůvěřivě, co s churavým bohoslovcem. Do toho přišlo úmrtí kardinála Kašpara na jaře 1941. Cítil jsem se zrovna poměrně dobře, a tak jsem se při pohřebních obřadech zařadil mezi ostatní studenty v dlouhém průvodu po Hradčanském náměstí. V katedrále mi však začalo být horko a zima – položilo mě to na další měsíce. A těsně před svěcením znovu. V posteli jsem se potil a vzpomínal, jak kolegové dostávají svěcení. Zkoušky jsem dodělával v dalším roce, ale ani s následujícím ročníkem jsem nemohl být svěcen. Pan kapitulní vikář Opatrný mi řekl: „Podívejte se, jste dobrý, nadaný, ale co s vámi? Za chvíli z vás bude kněz deficient, a z čeho vás budeme živit?“ Měli totiž špatnou zkušenost s podobným případem krátce předtím. Přes prázdniny jsem se však přece zotavil a MUDr. Karel Svoboda ujistil preláta Opatrného, že se

nemusí obávat dát mě vysvětit. Díky tomu jsem se nakonec dočkal, se zpožděním půldruhého roku. Podjáhenství a jáhenství jsem přijal v kapli semináře, tehdy vyhoštěného do Dolních Břežan, a kněžství v kapli arcibiskupského paláce na svatou Cecílii 22. listopadu 1942. Světitelem byl biskup Eltschkner.

KNĚŽSKÁ ZASTAVENÍ

Moje první kaplanské místo byla Liteň u Berouna. Byl tam lidsky i kněžsky výborný pan farář, takového kněze jsem už nepotkal. V Litni ještě tenkrát stála na náměstí památná lípa, která inspirovala Svatopluka Čecha k napsání poemy *Ve stínu lípy*. Mým předchůdcem v kaplance byl kdysi spisovatel Václav Beneš Třebízský. Fara jako za starých dob, s čeledínem a děvečkou, hospodářství, koně, krávy a vše, co k tomu patří. Vzduch byl výborný, strava na válečnou dobu slušná, začal jsem se rychle zotavovat. A také pastoračně jsem se začal rozjíždět. Náboženství jsem učil na měšťanské škole, s dětmi jsem nacvičoval zpěv. Troufli jsme si i na latinskou chorální mši.

Jako blesk z nebe přišlo po pěti šťastných měsících přeložení do Zásbuk. Nerad jsem odcházel z Litně, ale i to bylo k dobrému, získal jsem další zkušenosti. Můj nový šéf byl zcela jiný typ: precizní, vzorně vedl matriky, krasopisně do nich zapisoval údaje.

Zásbuky byly významná obec. Za války zde Němci zřídili ve františkánském klášteře kněžskou internaci. Byla mnohem volněji, než bývaly pozdější za komunistů. Setkal jsem se zde mezi jinými se svým profesorem a pozdějším šéfem na katedře morálky Karlem Kadlecem, mihl se tam profesor Merell, než ho odvezli do koncentračního tábora, též smíchovský arciděkan Pauly, který v Zásbukách zemřel, a Josef Zvěřina. Ten byl obzvlášť čilý a dovedl využít každé možnosti vyjet na kole do sousedních vesnic za proviantem pro internované kněze. Podobně jako Merell byli i jiní odesláni ze Zásbuk do koncentračních táborů. Například Josef Kos z Kolína, kaplan, který se dostal do

Dachau, kde se těsně před koncem války, když tam propukla epidemie tyfu, přihlásil s jinými kněžími k ošetřování nemocných, nakazil se a nepřežil. Svědectví o tom vydal jeho spoluvězeň pater Koláček SJ. Ten posílil Kose v jeho rozhodnutí a mluvil pak o něm s obdivem: jak Kos věděl, do čeho se pouští, jak byl vnitřně vyrovnán a počítal i se smrtí.

Od srpna jsem pak nastoupil na své třetí místo v posázavské Stříbrné Skalici, jako administrátor. Kdysi zde byly doly na stříbro, nyní to bylo převážně zemědělské městečko, kolem straně, práce těžká, hodně se chodilo pracovat do továren v širokém okolí a až do Prahy. Kostely tam byly sice dva, ale z tisíce obyvatel sotva dvě stovky zbylých katolíků. Obec totiž přešla v roce 1925 i se svým farářem Polednem k Československé církvi. Nezmohli se však na kostel, bohoslužby mívali v sokolovně. Působil jsem zde dva roky. Dělal se, co se za války dělat dalo. Zotavil jsem se ještě víc, přibývalo mi sil, mohl jsem i na kole dojíždět do přifařených obcí učit náboženství, tenkrát ještě pro všechny děti „katolického vyznání“.

Také moje jiná láska, archeologie s historií, zde dostala svou příležitost. Německý vedoucí Archeologického ústavu podporoval průzkum v blízkém Sázavském klášteře, kde se odkrývaly vzácné fresky. Na skalickém hřbitově, v původním sídlišti, stojí románský kostel svatého Jakuba „v Rovných“. Pražský restaurátor Fišer udělal sondy i tam a objevil v omítce kresby korunovaných hlav, krásné románské fresky, jejichž reprodukce zčásti vyšly v knize *Románské umění* (1984). Měl jsem možnost sledovat, jak restaurátor postupně fresky odkrýval, bylo to napínavé dobrodružství. Kolem bylo mnoho záhad stavebních, uměleckých a historických, k jejichž rozřešení jsem se snažil přispět. Měl jsem například podezření, že fresky představují výjevy ze života svatého Václava. Řekl jsem to profesoru Cibulkovi, když se na ně přijel podívat. Ten se tvářil nedůvěřivě, ale nakonec se k tomuto výkladu přiklonil. Byla to životní epizoda pro mne svůdná.

Mezitím přišel konec války. Všichni jsme se v městečku mobilizovali k činnosti, já jsem se stal kronikářem událostí. Sbra-

třili jsme se i s novým československým farářem. Už za války jsem začal s ministranty tajně trochu skautovat, a když jsem se 11. května 1945 dostal do Prahy, ke své radosti jsem viděl, že skauti už vyšli z podzemí a v uniformách konají strážnou službu kolem Hradu. Vrátil jsem se do Skalice a rozjeli jsme skauting veřejně. Zpočátku to byli jen katoličtí hoši, ne však všichni, někteří rodiče skautingu nedůvěřovali. Skautů bylo sotva tučet. Chodili jsme do přírody, všude kolem terén jakoby stvořený pro polní hry. Zároveň však s příchodem nového československého faráře ožil i Sokol. Také se vyskytla parta výrostků, kteří si říkali piráti, tvářili se na nás sveřepě, a že nám ukážou. O jedné neděli jsme uspořádali v lese bojovou hru. Naše hlídky znenadání hlásily, že „nepřítel“ je v pohybu a chystá se na nás zaútočit. Zalehli jsme, a když se piráti přiblížili, vyskočili jsme z úkrytů s bojovým pokřikem. Tři jsme zajali a jednoho z nich poslali jako parlamentáře k těm, co utekli, s poselstvím: „Pojďte mezi nás, uvidíte, co děláme.“ Parlamentář se vrátil sám, ostatní se báli. Nicméně tři „zajatci“ se pak stali členy našeho oddílu a za nimi přišli postupně i zbývající. Nakonec měl katolický farář v oddíle více nekatolíků než katolíků. Založili jsme i dívčí oddíl, který vedla starší dívka, jak uměla. Podařilo se uspořádat letní tábor pro hochy v Pošumaví. Jenže opět jsem přecenil své fyzické možnosti a můj zdravotní stav se zhoršil.

V ZAJETÍ VĚDY A PUBLICISTIKY

Od podzimu 1945 se ukazovaly nové možnosti. Začal vycházet týdeník *Katolík* a měsíčník *Vyšehrad*. Do *Katolika* jsem poslal nějaký nápad. Byl uveřejněn a měl jsem pokračovat. Pater Kajpr SJ chtěl, aby to byly fejetony, na to nikoho neměl. Já jsem sice chtěl psát teologické úvahy, ale ty si dělal Kajpr sám. Vzpomínám si, že můj první fejeton byla úvaha mladého kněze, jeho pohled na farníky, na jeho práci, jak naráží na těžkosti, ale zvládá to a navzdory všemu má svou farnost rád. Bylo to míněno sice abstraktně, ale ve farnosti bylo z toho nepochopení

a pozdvižení: „Tak takhle nás pan farář vidí!“ Jiní to pochopili správně, ale další fejjetony jsem podepisoval už jen šifrou.

Mezitím se otevřela fakulta a já se pustil do studia k doktorátu, základní studium mi bylo málo. Na fakultu přišli v té době můj kolega ze studií Alexander Heidler, považovaný za korunního prince pro obor pastorální teologie, a Josef Zvěřina, který byl doma v dogmatice, ale zabral ho Josef Cibulka pro křesťanskou archeologii. Oba kolegové už získali potřebnou kvalifikaci v cizině. I já jsem šilhal po odbornosti v teologii, ale nepochyboval jsem si na to myslet. I stalo se, že po roce odjel Heidler do Švýcarska, aby si tam připravil disertaci. Nebyl rozhodnut, má-li se věnovat pastorálce, či morálce, a tak se specializací čekal. Uvolnila se pastorálka, když se její profesor a současně rektor semináře Josef Beran stal v roce 1945 pražským arcibiskupem. Vzápětí mi Heidler napsal, že se s morálkou loučí, že je mu pastorálka přece jen bližší a že ji má po Beranovi převzít. Pokud jde o morálku, že by byl rád, kdybych se do toho dal a přihlásil se u profesora Kadlece.

Bylo to lákavé. Původně mě v semináři zajímala spirituální teologie, neuspokojovalo mě, co jsme tam dostávali, ale postupně se mi vše svažovalo k základům morální teologie a filosofické etiky. Zejména mě zaujal problém odpovědnosti za činy, důvodů činu, materiální a formální stránka věci. Přitahovalo mě, že v samotných základech morálky je řada živých problémů. Když jsem pak v souvislosti s volbou tématu pro odbornou práci k licenciátu přišel za profesorem Karlem Kadlecem, řekl mi: „Nechtěl byste se věnovat morálce víc? Heidler mi odešel a já bych potřeboval asistenta, hlásili se mi sice už dva, ale nelíbí se mi.“ Odpověděl jsem mu, že bych to dělal rád, ovšem najde-li schopnějšího, kdykoliv odstoupím.

Nabídl mi jiné téma, než jsem zamýšlel. Tehdy byla živá problematika kolem umělého oplodnění, vedly se o tom diskuze, které předcházely oficiálnímu papežskému vyjádření k této věci. Kadlec mi dal číslo časopisu *Nouvelle revue théologique* s článkem profesora Hürtha. To byl profesor morálky na Gregoriánské univerzitě v Římě a osobní poradce Pia XII. v oblasti

morální teologie. Zdůvodňoval, proč nikdy a za žádných okolností není umělé oplodnění přípustné. Zakousl jsem se do toho problému a najednou se mi zdálo, že Hürthova argumentace poněkud pokulhává. Šel jsem za profesorem církevního práva Šímou, ten pokyvoval hlavou a řekl: „Je to choulostivá otázka, ale snad jako téma k diskusi by se to mohlo předložit.“

Takže moje první odborná práce vyšla v roce 1947 v *Časopisu katolického duchovenstva*. Dal jsem si na tom záležet, plně mě to zaujalo. Zjistil jsem, že jiní autoři viděli věc jinak než Hürth, šel jsem zpátky do historie a čím dále tím více jsem zjišťoval, že hürthovská argumentace není tak jednoznačně platná. Jak jsem tu problematiku postupně rozvíjel, pracoval jsem se k metodě, která se tehdy postupně v morální teologii prosazovala a stala běžnou.

Profesor Kadlec se postaral, abych byl uvolněn pro odbornou práci. V létě 1947 jsem byl ze Stříbrné Skalice přeložen do Prahy s úkolem učit náboženství na třech gymnáziích. Myslím, že to mé vyučování nebylo příliš kvalitní, už jsem byl zaměřen jinam. Dokončil jsem licenciát a pak jsem měl jít na postgraduální studium do světa. Zvěřina mi doporučoval Lovaň, že je to špičková katolická univerzita. Na Ministerstvu školství mi však úřednice doporučila nežádat do Belgie, protože tam je na deset stipendijních míst mnoho uchazečů, takže je malá pravděpodobnost se tam dostat. Rozhodl jsem se tedy podle ní, pro Řím. Železná opona nebyla ještě úplně spuštěna, takže se to podařilo.

Na Gregoriáně jsem si zapsal, co jsem mohl. Byly tam speciální kurzy pro kandidáty doktorátu, obcházel jsem i jiné univerzity. Osobně jsem poznal profesora Hürtha. Byl to starší pán, suchý profesor, při přednáškách prostě četl svůj text, bez kontaktu s posluchači. Nicméně v osobním styku se s ním dalo i diskutovat, konkrétně o jeho názoru na umělé oplodnění. Trpělivě vyslechl, namítal, vyvracel, celou hodinu jsme se přeli, ale nepřesvědčil mě. Disertace však už nevedl, předal mě někomu jinému. Vybral jsem si téma zdánlivě nudné – *Malitia intrinseca* (o bytostně špatných morálních činech) u teologického klasika

Suareze. Byl to velmi palčivý problém, narazil jsem na něj už dříve. Když se pak na Druhém vatikánském koncilu jednalo o obnovu morálky jako vědní disciplíny, přivalil se jako povodeň. Už předtím jsem však cítil, že je to jeden z klíčových morálních problémů. Bádal jsem v Suarezovi, chodil po knihovnách a čím dále tím více jsem viděl, že bych tady měl být ještě rok. Na to však nebylo pomyslení, a tak jsem se snažil nasbírat co nejvíce zkušeností, vypsát co se dalo, seznámit se s prameny, materiály a tak dále, s nadějí, že práci dokončím v Praze.

Celkový dojem z Říma nebyl příliš slavný. Můj badatelský rozlet tam dostával olověná křídla. Morální teologie ve starém pojetí neudržitelně dobíhala ke svým mezím, sem tam sice něco nového rašilo, ale celkově bylo vše jakoby definitivní. Velice kultivovaným symbolem tehdejšího Říma byl právě profesor Hürth. Ale též Pius XII., poslední velký papež staré tradice. Nebyl to tvůrčí duch jako jeho nástupce. Přesto dokázal aspoň pootevřít okna (evoluce, biblistika, misie). Byly ovšem výjimky i v papežské kurii, jako například vedoucí Státního sekretariátu Montini, pozdější Pavel VI., člověk laskavého srdce.

Potíže byly také v naší koleji Nepomucenum. Nechtěl jsem příliš zapadnout do vyježděných kolejí. Maličkost: měli jsme nosit římské půlkulaté kněžské klobouky, a já nosil normální měkký klobouk, jako Američané studující na římských fakultách.

Papeže Pia XII. jsem viděl celkem čtyřikrát. Naposled krátce před svým návratem do vlasti v létě 1949. Bylo to při hromadné audienci, přecházel jako obvykle od jednoho k druhému. Také u mne se zastavil. Dostal jsem od patera Feřta za úkol poděkovat mu za rozšíření relací Vatikánského rozhlasu pro naše země. Dodal jsem, že se připravuji na cestu do vlasti. Pokynul hlavou, už odcházel, ale pak se ke mně vrátil a řekl: „Ať jsou stateční a věrní, bude to krásná stránka dějin!“ Pro-rocké slovo pro těžká léta, která nás čekala po únoru 1948.

V té době jsem už měl kontakty s rozbíhající se českou redakcí Vatikánského rozhlasu, vedenou jezuitou P. Feřtem. Několikrát jsem v něm ještě mohl hovořit do vlasti. Zakládal se

těž časopis *Nový život*, potřebovali redaktora a počítalo se už se mnou. Situace v Československu se totiž stále zhoršovala a byly pochybnosti, zda má smysl, abych se vracel. Čeští bohoslovci poslali po novosvěcenci do Prahy dotaz, zda bych neměl zůstat v exilu. Pan arcibiskup Beran souhlasil, jenomže vzkaz v Praze někdo zadržel, do plánovaného dne odjezdu nic nepřišlo, takže jsem odjel. Vnitřně jsem byl připraven vrátit se i zůstat, nechal jsem věci volný průběh.

POÚNOROVÉ DUSNO

Hranice do Československa jsem překročil v noci. Do vagonu nastoupili naši celníci a pohraničníci, bylo to koncem září 1949, arcibiskup Beran byl už internován. Pochopitelně jsem vzbudil jejich pozornost.

„Tak vy jste byl v Římě?!“

„Ano.“

„Co jste tam dělal?“

„Studoval k doktorátu teologie.“

„Nás tam nemají rádi, co?“

Zavanulo na mě hned v prvních minutách dusno, které za ten rok, co jsem tady nebyl, citelně zhoustlo. Afa Mandl byl už zatčen a řada dalších.

Ještě před odjezdem do Říma jsem byl od roku 1947 kaplanem u Svatého Mikuláše na Malé Straně a učil jsem náboženství na několika školách. Po návratu do Prahy jsem kromě toho dokončoval svou doktorskou disertaci. Bydlel jsem na Jungmannově náměstí u františkánů, kde jsem zažil i pražskou „bartolomějskou noc“: policejní přepad poloviny mužských klášterů v republice během noci z 13. na 14. dubna 1950. (O dva týdny později stihlo totéž i zbylé kláštery.) Bylo nás tam jen několik bydlících. Bratr vrátný mě před půlnocí vyvolal na chodbu. Spatřil jsem, jak příslušníci policie i milicionáři se samopaly v ruce vyháněli z cel františkány s uzlíčkem nejnmutnějších věcí a soustřeďovali je v refektáři. Pak je odváželi do neznáma.

Bydlel jsem v obsazeném klášteře ještě asi čtrnáct dní, než mě vzal k sobě můj přítel pater Václav Soukup na Bílou Horu. Jinak se mi život nezměnil. Měl jsem jednu místnost k obývání, chodil jsem dál do škol a pracoval na své disertaci. Brzy po mém přestěhování přišel za Soukupem a za mnou církevní tajemník s žádostí, abychom převzali duchovní správu v kapucínském kostele na Hradčanech, opuštěném po nedávném policejním zásahu. Zdráhal jsem se a řekl jsem, že jenom když nás tam pošle pan kapitulní vikář. Tajemník poznamenal významně: „Tak to si zapíšu: Jen se souhlasem pana kapitulního.“ Přibyla černá čárka v mém kádrovém listu. Církevní tajemník pak zařídil na konzistoři, co bylo třeba, a my jsme začali působit u kapucínů. Zpočátku nás věřící přijali nedůvěřivě, jako podezřelé, státem dosazené kněze, ale brzy se tam vytvořilo dobré církevní společenství. Už za týden přišel jeden pán a jménem tamní terciářské obce se omlouval za jejich nedůvěru. Uklidnil jsem ho, že mě naopak jejich zdravé církevní smýšlení těší.

Začátkem léta 1950 jsem dokončil disertační práci a obhájil ji na fakultě. Promován jsem byl těsně před vyřazením teologické fakulty z rámce univerzity.

V červenci 1950 byly, s výjimkou Prahy a Bratislavy, zrušeny všechny teologické fakulty a diecézní i řeholní bohoslovecká učiliště. Státním zásahem bylo „reformováno“ teologické studium. O prázdninách za mnou přišel profesor Merell s tím, že byl pověřen vypracovat studijní program a sestavit nový učitelský sbor reformované pražské teologické fakulty. Studium bylo redukováno na čtyři roky. Říkal, že by byl rád, kdybych vstoupil na novou fakultu. Klidně, ale zřetelně jsem mu řekl, že na novou fakultu nejenže nepůjdu, protože mi to nedovoluje svědomí, ale že také jeho prosím, aby šel od toho, že je to podnik nepravý. Pokyvoval hlavou: „Škoda, já to vidím jinak.“ Uvědomil jsem si, že má za sebou koncentrační tábor, po kterém se vrátil domů psychicky zcela vyčerpaný. Pamatuji si, jak tehdy opakoval: „Peklo, to bylo peklo.“ Rozešli jsme se přátelsky.

Podobně i spirituál Jan Lebeda zůstal v semináři. Řekl mi, že ho arcibiskup Beran pověřil dovést poslední dva ročníky ke

svěcení. Po dvou letech skutečně odešel. Někteří profesori původní fakulty odcházeli z nové fakulty už během prvního roku „ze zdravotních důvodů“. Profesor kanonického práva Šíma mi řekl, že to není k vydržení. Nebylo divu, když do sousedství okleštěné teologie přibyla katedra společenských věd, přednášených marxisty.

PASTORACE VYSOKOŠKOLÁKŮ

Brzy po válce se vytvořila kolem kostela svatého Salvátora v Klementinu akademická církevní obec. Vedli ji postupně Alexander Heidler, Josef Zvěřina, Antonín Mandl a nakonec František Mikulášek. Heidler po únoru 1948 odešel do exilu, Zvěřina musel narukovat k útvarům PTP (pomocným technickým praporům, „černým baronům“), což znamená, že šel s tisíci jiných „nespolehlivých“ do táborů nucených prací, a Mandl s Mikuláškem byli zatčeni. Proto mě začátkem padesátého roku studenti požádali, abych se jich ujal. Mnohé jsem už znal z různých kroužků Katolické akce. Byla to vyspělá, duchovně značně zralá obec. Vzal jsem to rád. Ačkoliv jsem z kněží zůstal pro vysokoškolskou pastorační jediné, práce se dařila. Měl jsem se o koho opřít, hlavně o Františka Ondráše, Ilku Pellerovou, Blanku Bickovou a další v Praze i jinde. V Brně se věnoval středoškolákům hlavně Václav Razík, kaplan od Svatého Tomáše. Slovensko pracovalo samostatně, ale měli jsme s tamní Katolickou akcí dobré spojení.

V té době boj planul na všech stranách a bylo jasné, že musím odložit odbornou literaturu a plně se angažovat. Práce mezi studenty bylo stále víc. Pracovalo se podle společného programu. Jeden rok jsme probírali svátosti, pro další jsem rozpracoval kurz morálky a k tomu četbu. Vyspělé kroužky Katolické akce, kterým jsme podle západního vzoru říkali „průkopnické“, vedli sami jejich členové, do některých jsem byl pozván. Odhadem se dá říci, že v Praze působilo v těchto průkopnických kroužcích několik set vysokoškoláků a vysokoškolaček. Při ně-

kterých z nich se vytvořily i takzvané záchytné kroužky. Do nich byli zváni studenti, kteří měli zájem o náboženské otázky, eventuálně uvažovali o konverzi. V těchto kroužcích se četlo Písmo, besedovalo se o aktuálních otázkách týkajících se studií, povolání, různých etických problémů, kulturního dění a tak dále. U některých účastníků vznikla touha po apoštolátu, ti pak byli přizváni do průkopnických kroužků. Podobná duchovní samoobsluha se vytvořila i v Brně, Bratislavě a jinde.

Nadšení bylo velké, čím větší tlak, tím více rostl vzdor. Samozřejmě, někteří z této riskantní aktivity odcházeli. Důvody byly různé – například povinnost vůči rodičům – což se respektovalo.

Také se rozepisovaly různé texty, menší samizdaty. Sestavil jsem například praktický „Přehled svátostí“, popisující výjimečné možnosti pastorače v tísnivé situaci a působení kněze ve vězení. Byla známa i mimořádná povolení, takzvané mexické fakulty, osvědčené tam ve dvacátých letech.

V novém školním roce 1950/51 práce se studenty pokračovala jak bohoslužbami u Svatého Salvátora, tak soukromě po domech v kroužcích. A kupodivu, navzdory úderům a zvyšujícím se nebezpečí šířilo se studentské hnutí jakoby samo, od fakulty k fakultě, od jedné vysoké školy k druhé. Praha, Brno, Bratislava, Ostrava, Košice – prakticky jsme byli zastoupeni na hlavních vysokých školách v republice buď kroužky, nebo aspoň jedinci. Způsob práce byl jocistický (JOC – Jeunesse ouvrière chrétienne – Křesťanská pracující mládež): Písmo, meditace, rozhled kolem sebe, osobní apoštolát v rámci možností.

Dusno však houstlo, museli jsme počítat se vším. Upozorňoval jsem v kroužcích, že je třeba zvažovat všechny okolnosti. Říkal jsem našim chlapcům a děvčatům: „Kdo si netroufá nebo má nějaké vážné závazky, ať raději odejde.“ Jedna z posledních celostátních schůzí vedoucích našich kroužků se konala v Olomouci. Ačkoliv se zde sešli zástupci kroužků jen z lékařských fakult, byla zde zastoupena všechna univerzitní města v republice. I zde jsem účastníky setkání upozorňoval, že musejí počítat se zatčením, s výslechy, které mohou být velmi

tvrdé, s vězením i ztrátou života. Jeden medik ze Slovenska mě přerušil: „Neztrácejme čas, máme k projednání důležitější věci. S tím, co říkáte, počítáme.“ Později, už ve vězení, jsem se dověděl, že tento hoch byl také zatčen a že se choval znamenitě. Nebyl jediný takový. Dokonce i ti bojácnější obstáli potom někdy velmi pozoruhodně. Situace z nich vykřesala to nejhlubší a nejpravější.

Bylo to asi měsíc před zatčením, kdy jsem si potřeboval ujasnit situaci. Při cestě vlakem z Olomouce z pracovní porady jsem načrtl něco na papír a nakonec z toho bylo „Slovo o této době“: apel na věřící, povzbuzení bojovat – beze zbraní a bez nenávisti. Bojovat pravdou a věností. Dokončil jsem to až v úkrytu u sester boromejek pod Petřínem a svěřil matce představené Bohumile. Ta to dala rozepsat a pustila do katolického světa. Já jsem však nevěděl, co bylo dál, protože jsem byl brzy nato, v noci z 31. května na 1. června 1951, zatčen. Jak jsem se později dověděl, „Slovo“ se v opisech rozšířilo po celé republice. Po soudu jsem se například setkal na Pankráci s jezuitou P. Cukrem a ten se mě ptal, zda jsem před zatčením ještě mohl číst tajný pastýřský list biskupů. Když mi sdělil obsah, pochopil jsem, že mluví o „Slovu o této době“. Autorství se obecně připisovalo biskupu Hlouchovi.

Nálada, zejména mezi mladými křesťany v kroužcích, byla povzbuzující, ani je nebylo třeba mobilizovat. Sami cítili potřebu scházet se a působit na okolí. Byla to i přirozená potřeba mít útočiště v sychravém počasí politické a ideologické situace, kdy lidé byli vězněni pro maličkosti. Ale u těch našich to bylo ještě něco navíc. Byli to uvědomělí křesťané, kteří nechtěli někam zmizet, prospat dobu nebo se zkonformovat. Zejména někteří vyžrali v tom krátkém svobodném poválečném ovzduší do osobností odhodlaných riskovat i trpět.

A ještě jeden faktor zde zapůsobil – chorvatský profesor Kolakovič. Nepřišel jsem s ním do styku osobně, v době jeho pražského působení v šestačtyřicátém roce jsem ještě působil na venkově. Ale když jsem v roce 1947 přišel do Prahy, dozvěděl jsem se něco o něm a o jeho kroužcích Katolické akce,

jimž se říkalo Rodina. Po Kolakovičově odjezdu se „otcem“ české Rodiny stal Josef Zvěřina. Postupně jsem poznával i další členy Rodiny, protože zejména oni se angažovali ve vysokoškolských kroužcích: Vlado Jukl, Silvo Krčméry, oba ze Slovenska, pak okruh lidí kolem paní profesorky Růženy Vackové a další. Když Zvěřina musel na vojnu, doporučil, aby se Rodina obrátila na mne, což se stalo a já jsem se stal jejím náhradním „otcem“.

Je pravda, že mi Kolakovič a jeho styl byl velmi sympatický, i když jeho horování pro „ruský apoštolát“ mně osobně nebylo tak blízké. Imponovala mi jeho promyšlená aktivita, chození po světě s otevřenými očima a realistický pohled na současnou situaci, počítající se vším, nakonec i s mučednictvím. Byl to apoštolát po jocistickém způsobu, ale ještě rozvinutější o perspektivu, kterou uměl předkládat právě Kolakovič. Bylo to okouzující a přesvědčující. Lidé uchvácení Kristem, oddaní jeho věci, po starokřesťansku, apoštolským způsobem. Hlavně na mladých bylo vidět, jak to elektrizuje a dává orientaci. Snažil jsem se v tom smyslu pokračovat a zdá se, že se to i dařilo. Přími Kolakovičovi odchovanci mi říkali, že jsem držel jeho autentičtější linii než Josef Zvěřina, který to bral spíše doslova rodinně. Jak jsem však dodatečně uznal, i to mělo základní význam.

Domýšleli jsme úkoly v celém církevním terénu. Kroužky zdravotních sester měl na starosti pater Jiří Holub, a uměl to s nimi. Katechetické kroužky si vzal na starost pater Stanislav Novák. Tehdy bylo ještě hodně katechetek, bylo třeba prohlubovat jejich duchovní život, uvědomovat je. Dělal to účinně svým osobitým způsobem. (Po letech byl povolán na teologickou fakultu přednášet katechetiku.) Dělnické kroužky vedl františkán Jan Křtitel Bárta („Baptista“), ten byl jedinečný. Výborně mu pomáhal jeho spolubratr Šamárek. Ale nejvíc kroužků bylo vysokoškolských a středoškolských. Celé toto hnutí mělo perspektivy, schopnost organicky se rozvíjet. Byla tu opravdovost, elán, nešlo jen o to být v nějakém zákoutí. Převládala touha žít dál a připravovat budoucnost.

V zájmu pravdy je třeba dodat, že Kolakovič nebyl první, kdo přišel do Čech s Katolickou akcí jocistického typu. Měl tu částečně připravenou půdu. Už za války začali zásluhou dominikána Metoděje Habáně působit první čeští jocisté, dali si jméno Nová pracující mládež. Vydávali časopis *Dopisy* v návaznosti na Habáňovy dopisy našim chlapcům nasazeným na práci do Německa.

Ještě je třeba připomenout jeden důležitý podnik. V roce 1947 jsem byl pozván do pondělního klubu zvaného Zvěřinec, protože se scházel ve Zvěřinově kaplance na faře u Svatého Mikuláše, později v hovorně u kapucínů na Hradčanech. Z těch, kdo tam chodili, si s určitostí vzpomínám kromě Zvěřiny a Heidera na Antonína Mandla z arcidiecézní Katolické akce, redaktora *Dorostu* Františka Mikuláška, redaktora *Katolika* Adolfa Kajpra, redaktora *Neděle* Josefa Papicu, břevnovského opata Anastáze Opaska, redaktora kulturní revue *Vyšehrad* Josefa Myslivce a šéfredaktora nakladatelství Vyšehrad Bedřicha Fučíka. Občas se ukázal z Brna bývalý generální sekretář Katolické akce JUDr. Mečislav Razik nebo spisovatel Jan Čep. Diskutovalo se o tiskových záležitostech a o vývoji situace politické a náboženské. Byla to výměna zpráv i názorů lidí znalých prostředí a zákulisí různého dění. Po únoru 1948 se očekávalo to nejhorší a Josef Myslivec řekl: „Teď se už nedá nic dělat. Nacisti byli proti nim břídilové, Hitler se učil u Stalina.“ Nicméně jsme se ještě nějaký čas dál scházeli.

Asi v dubnu nebo květnu 1951 odešel za hranice a potom do misíí můj domácí pán Václav Soukup a já zbyl na Bílé Hoře sám, než tam přišel jako duchovní správce profesor Václav Bogner, biblista. Kolem Soukupova útěku byly četné výslechy, mne však kupodivu nepředvolali, zřejmě mě už tehdy začali sledovat soustavněji.

Právě byly májové pobožnosti, v hradčanské Loretě jsme se v nich střídali s paterem Šeborem, který byl duchovním správcem v katedrále. Dne 7. května jsem ho požádal, aby vzal májovou na pár dní za mne. Z těch pár dní se ovšem vyklubalo mnoho let. Už předtím jsem se domluvil s představenou kláš-

tera boromejek v nemocnici pod Petřínem, vzácnou matkou Bohumilou Langrovou, že mě u nich schová, než bude příležitost odejít. Ta statečná řeholnice mě ubytovala v klauzuře, věděla o mně jen sestřička, která mi nosila jídlo. Po týdnech marného čekání se začala rýsovat cesta lodí z Mělníka, prý už sestrami ověřená. Autem pro mne přijel Miroslav Tomek. Byl to pozoruhodný mladý muž položidovského původu. Nějaký čas byl u jezuitů, potom studoval na zdravotnické škole a v době před zatčením mi oddaně, ochotně a obětavě pomáhal, bez něho bych mnohé nebyl mohl udělat.

V Mělníku jsme však nic nepořídili, lodník mě odmítl převzít, že nemůže, ačkoli to předtím bylo domluveno. Museli jsme se vrátit, ale na kraji Prahy nás převzala do totální péče Bezpečnost. Tím začala nová kapitola v mém životě. Bylo to právě o půlnoci z 31. května, tenkrát svátku Prostřednice všech milostí, na 1. červen, svátek Srdce Ježíšova, léta Páně 1951. Viděl jsem v tom dobré předznamenání.

SVOBODEN V NESVOBODĚ

Rozevřela se mi – tehdy už v naprosto reálném vědomí – perspektiva šibenice, ale zároveň mi byl dán bezpečný klid duše, takže jsem výhled do své nejbližší budoucnosti přijal téměř s radostí. Spíše zvědavě jsem sledoval další průběh. V blízké policejní stanici nám vzali všechno z kapes, obvinili nás ze zabití dítěte na silnici a nechali čekat. Pak přijeli ostří hoši ze Státní bezpečnosti a odvezli mě do Bartolomějské ulice, odtud příští ráno na pár dní do Valdic u Jičína, jak jsem sluchem odhadl. Vše bez výsledku, a nakonec zpátky do Bartolomějské.

Nebylo to tak dávno, co jsem chodil do kostela v Bartolomějské ulici k sestram třetího řádu svatého Františka sloužit mši svatou. V roce 1951 vyhnali sestry z kláštera při kostele a zřídili v něm po důkladných adaptacích věznic. Když jsem se tam ocitl, vonělo to novotou, teprve pár týdnů předtím byla budova předána k novému účelu. Cely byly ještě čisté, ale téměř

bez zařízení. Spali jsme na podlaze na slamnících. Na cele nás bylo střídavě dva až sedm. V noci se svítilo, ale mohli jsme se zabalit do příkrývek. Režim nebyl, až na hlad, zvlášť krutý. Kdo měl peníze, mohl si přikupovat chléb a drobnosti. Já na to neměl, až po čase mi povolili psát a vyžádat si peníze z domova.

Začaly výslechy. První vyšetřovatel nebyl správný „gestapák“, také u toho dlouho nevydržel. Zato náčelník skupiny vyhrožoval: „Vy nám to řeknete! Všechno nám řeknete! A kdybyste to tady měl říct s posledním dechem, tak nám to řeknete!“ Přitom mířil prstem na podlahu přede mnou.

Jenže na mne to nezapůsobilo: „Protestuji, to je násilí, teror.“

Pak jsem měl i jiné referenty: Zásadně jsem ve výpovědích potvrzoval jenom to, o čem mě bezpečně přesvědčili, že už vědí. Před soudem řekl prokurátor: „Mádr nepřiznal nic než to, co se už vědělo.“ Tím nechci tvrdit, že je to jediný správný způsob boje, ale mně se osvědčil. Kněžský svobodný stav byl výhodou. Přitom bylo ještě cennějším svědeckvím statečné chování ženatých.

Vyšetřovací vazba je zajímavá zkušenost. Byl jsem v Bartolomějské přes léto. Ze společníků, které jsem měl na cele, si zvlášť vzpomínám na mladého Holanďana. Ilegálně k nám přešel, aby utekl v Holandsku vojně. Říkal: „Vojáky posílají u nás do kolonií, a když se dostanou domorodcům do rukou, ti jim přerezávají šlachy na nohou, to by se mi nelíbilo.“ Ten mládenec měl už v Československu kamaráda, který sem také utekl, pracoval ve Zlíně a měl se prý dobře. Můj Holanďan byl komunist, říkal: „Rusové do pěti let zaberou Evropu a do dvaceti Ameriku.“

Můj další referent vážil snad sto padesát kilo. Posadil se na stůl, houpal nohama a svrchu na mě hřímal něco o dělnické třídě a imperialistech. „Nepřátele smeteme!“ – říkal v různých obměnách. Pak mi zavázal oči, bylo dlouho ticho. Najednou mi zařval do ucha, abych se přiznal. Další referent mě popadl za límec, jako by mě chtěl škrtit. Protestoval jsem, že je to bezpráví, ale vcelku jsem byl klidný.

Převezli mě do Ruzyně, kde jsem strávil třináct tvrdých měsíců, z toho sedm před soudem a šest po něm. Režim byl ostrý. Na cele jsem byl sám. Byla to velká cela s dvěma okny, kdysi tu prý býval nějaký ústav, v oknech byla ozdobná mříž. Ustlal jsem si, jak jsem byl zvyklý v Bartolomějské. Bouchání: „Kabát složit! Položit vedle kavalce!“ Začal jsem usínat, přestože mi prudké světlo svítilo do očí. Bouchání. „Ruce na deku!“ Namítal jsem, že je mi zima. „Ruce na deku!“ – trval na svém. Znovu jsem začal dřímát. Bouchání. „Jak to ležíte? Rovně ležet!“ Tak to šlo celou noc.

Pomaloučku jsem se zacvičil na ruzyňský způsob života. Také jsem někdy musel odložit deky a ležet jen v prádle. Když jsem to nevydržel, za trest jsem chodil a chodil, než dozorce řekl: „Můžete si lehnout a přikrýt se.“ Jiní to měli ještě horší, museli třeba svléknout všechno. Všelijakých možností, jak lámat vyšetřovance, bylo mnoho. Později jsem se dověděl, že referent může dovolit mít ruce pod dekou, ale já jsem si žádné výsady nezasloužil.

Náš případ převzali podle všech náznaků referenti z Brna. Byli různí. Jejich šéf byl cynik, starý komunista, bez nějakých lidských citů. Jeho zástupce byl o něco lepší. Držel jsem se svého stylu z Bartolomějské. Co už spolehlivě věděli, to jsem přiznal, jinak nic. Referenti se střídali. Zkoušeli různé metody. Byl jsem v temnici, listopadová zima, tam se netopilo, a já věčně nachlazený. Ráno takzvaná káva s kouskem chleba. Celý den jsem musel chodit, večer jsem si mohl lehnout, ale na ledový beton, takže jsem prochodil i noc. Po druhém poslání do temnice jsem řekl referentovi, který se zajímal o můj dojem z takového zacházení: „V temnici někdo změkne a někdo ztvrdne!“

Výslech, to byla šachová partie, kdo s koho. Nejzajímavější z referentů byl jeden Brňák. Zpíval latinsky žalmy a liturgické hymny. „To koukáte, že to znám.“ Jednou přišel jenom na chvíli, aby mě hlídal, když ten, co mě právě vyslyšel, byl náhle odvolán, a řekl mi jen tak: „Já se vám divím, vy a Krčméry, oba doktoři, každý něčeho jiného, a oba stejní, nic

z vás člověk nedostane!“ Pro mne to sdělení mělo cenu, byl jsem mu vděčný – i když on pravděpodobně jen počítal s politickou změnou.

Nejvíc jsem si dělal starosti o chlapce a děvčata z našich kroužků. Už před zatčením jsem jim říkal: „Kdyby k něčemu došlo, nemusíte mě šetřit, mně už nic ani nepřitíží, ani nepomůže.“ Postupně se provalovala jedna věc za druhou, při výsleších padala nová a nová jména. Prosil jsem Pána, aby aspoň ten nebo ta zůstali ušetřeni. Nakonec jsem vše poručil Božímu řízení. Také začalo být jasné, že všechny nezatkli. „Prosím vás,“ řekl mi ten můj referent z Brna, „kdybychom měli všechny zavřít, kdo by nám pak zůstal na vysokých školách?“ Samozřejmě to řekl se značnou nadsázkou, ale rozhodně bylo mnoho našich chlapců a děvčat předvoláno k výslechům.

Měsíce plynuly, hladu přibývalo a kilogramů ubývalo. Vážili nás každý měsíc, zhubl jsem velice, jiní však na tom byli ještě hůř. Balíky nebyly. Brýle jsem neměl celou dobu před soudem a pak ještě pár týdnů. Samozřejmě žádné čtení, žádný papír ani tužka, nic. Většinou jsem byl v cele sám. Před soudem mi dali na celu bonzáka (neboli nasazeného donašeče), aby ze mne něco dostal. Byl to starší muž, říkal, že je advokát a že působil v Bratislavě. Později jsem se však dověděl, že to byl novinář, významná figura v rukou Státní bezpečnosti. Za kolaboraci a konfidentství během německé okupace byl prý původně odsouzen k trestu smrti. Vykládal mi své osudy, jako by se svěřoval příteli. Koncem války utekl na Západ. Z Vídně byl unesen. Poslední, co si pamatoval, bylo, že seděl v kavárně a pil kávu. Líčil také, jak už šel k popravě, kat se mu omlouval, aby prominul, že mu to musí udělat. Odpověděl sprostě. Najednou mu sdělili, že dostal od prezidenta milost. Mnoho věděl, znal lidí významné i nevýznamné. Kolik z jeho řečí odpovídalo pravdě, to se nedalo zjistit.

Většinou jsem byl na cele sám, a to bylo dobré. Promýšlel jsem otázky svého oboru. Modlil jsem se. Nejhorší byl zápas se zimou. Přitom celý první rok žádná vycházka. Teprve těsně před soudem najednou zvýšení stravy, dvojnásobná dávka –

tenká vrstvička jídla v jídelní misce se zvýšila na trochu tlustší. V Ruzyni bylo jídlo dobře připravené, takže hlad spíše probouzelo.

Bylo jasné, že bude proces. Myslel jsem, že se dostanu do skupiny s Josefem Zvěřinou, Baptistou Bártou a dalšími, ale ty soudili teprve půl roku po mně. Sestavili zvláštní skupinu a začali nás připravovat k monstrprocesu. Mne postavili do čela jako vatikánského agenta rezidenta pro celou republiku, vyškoleného v Římě ke špionážní aktivitě. Z Vladimíra Jukla udělali rezidenta pro Slovensko. Ale to jsem se dovídal jen postupně.

K soudu mě začal připravovat mladík v uniformě. Přinesl papír, na něm otázky a žádoucí odpovědi. Bylo to absurdní: samá velezrada a špionáž. Odmítl jsem to rezolutně. Napřed strašil, pak jsme se dohadovali, a já jsem uvažoval. Leccos už bylo známo – moskevské procesy konce třicátých let, nedávno kardinál Mindszenty v Maďarsku – pozor, pozor, říkal jsem si, monstrproces je téměř jistý. Buď si připravím možnost něco tam sdělit, anebo si tu možnost úplně zatarasím. Jestliže mě předtím přiotráví drogami jako Mindszentyho, budu tam jako žalostná figura. V druhé, lepší alternativě snad budu moci vydat svědectví. Udělat nyní nějakou hrdinskou výpověď pro uši jednoho estébáka by nemělo smysl, to si musím připravit až pro soud. To ovšem znamená, že nyní musím přistoupit na nějaký přijatelný kompromis, samozřejmě na nic hanebného.

Celé týdny jsme se handrkovali a vyslychající se střídali. Znovu jsme se vraceli ke stejným věcem. „Nepodepíšu!“ – opakoval jsem do omrzení. Nakonec jsme se dohodli, že se v textu mých výpovědí neobjeví slovo „velezrada“. Podobně jsem protestoval proti charakterizování mé korespondence s cizinou a posílání zpráv Vatikánskému rozhlasu jako „špionáž“. Zdůrazňoval jsem, že šlo pouze o interní zprávy z církevního světa a že na spojení s centrem církve máme právo. On však trval na svém, a tak se jednou nebo dvakrát v „mých“ administrativních protokolech slovo špionáž objevilo. Před soudem jsem hodlal podat věci naplno ve správném světle.

Pak nastalo období učení nazpaměť. Soustavně jsem se odchýloval od textu a zkoušel formulovat věci posvém. Zastavoval mě:

„Ne, tak to není!“

Odporoval jsem: „Přece si nemyslíte, že někdo vezme mou výpověď vážně, když budu odříkávat text jako gramofon a ještě k tomu vaším jazykem!“

Nakonec si zvykl, a já jsem různým způsobem obměňoval sestavený text s úmyslem teprve před soudem vystoupit naprosto otevřeně.

Režim v Ruzyni se stal snesitelnějším, nabyl jsem dojmu, že mě nemají v úmyslu před soudem fyzicky zlomit. Dokonce mě krátce před ukončením ruzyňského pobytu vzal referent na dvacetiminutovou procházku. Po celém roce vazby poprvé a naposled.

MONSTRPROCES

Konečně se přiblížil den soudu. Jednou večer mě naložili do antona (jak se říkalo policejnímu autu bez oken) a vezli do Brna. Na Cejlu mě vsadili do špinavé cely k vězni, který také čekal na soud, myslím, že za pokus o ilegální přechod hranic. Oholili mě. Z domova mi zařídili posláni obleku a kolárku. Referent sice naléhal, abych si vyžádal kleriku. Odmítl jsem, nebudu přece ještě zvyšovat efekt veřejného monstrprocesu. Dostal jsem tedy civilní šaty, ale musel jsem si vzít alespoň kolárek.

Soud začal 11. června 1952. Byl rozvržen na tři dny. Přelíčení se nekonalo v soudní budově, ale v největším brněnském sále, v hale sokolského stadionu, kde mohlo být přítomno na patnáct set diváků, sehnaných z brněnských továren a různých koutů Moravy. Po zahajovacích formalitách a přečtení obžaloby začal výslech obviněných. Byl jsem první na řadě, jako vedoucí nesourodé skupiny. Nesourodé proto, že k naší skupině Katolické akce byla režii toho divadla připojena skupina obviněná z vraždy, která s námi neměla nic společného. Záměr byl,

jak vyplývalo z řeči prokurátora Čížka, čtoucího obžalobu, průhledný: u veřejnosti, zpracované rozhlasem a tiskem, měl být vzbuzen dojem souvislosti mezi náboženskou a kriminální činností. Než začal můj výslech, museli ostatní obvinění opustit sál a čekat, až na ně postupně přijde řada. Tak jsem nemohl ovlivnit všechny ostatní.

Vystoupil jsem na vysoké pódium k mikrofonu. Předě mnou soudní senát, nalevo prokurátor Čížek, napravo obhájci ex offio. Čížka jsem už znal z krátkého prokurátorského výslechu těsně před soudem ještě v Ruzyni. Byl to podivný člověk, spíše s maskou než tváří. Později jsem se dověděl, že se v mládí kompromitoval s německými okupanty. Obhájci byli trapní, apriorně uznávali naši vinu za prokázanou a jen nesměle žádali soud, aby nám přiznal polehčující okolnosti, a to způsobem ponižujícím nás a urážejícím naši víru a oddanost církvi. Prostě – naplánované divadlo.

Před mikrofon jsem předstupoval s úmyslem odpovídat zdrženlivě a nenechat se vyprovokovat, pokud ovšem nebude třeba hájit Boží věc. Pak bez ohledu na následky jsem hodlal vydat svědectví. Vydrželo mi to jen asi deset minut. Pak začal prokurátor klást stále jedovatější otázky. Útočil, ironizoval. Snažil jsem se odpovídat věcně, s nadhledem, a především svobodně, předpoklati posluchači měli pochopit, že před nimi nestojí zdeptaný zločinec hrající zbaběle o svůj život. Situace mi ozřejmila, že nejsem povinen dbát mezí, za nimiž bych si nerozvážně ohrozil život, ale že musím před veřejností vydávat svědectví Kristu a církvi, souzené v nás. Katolíci přítomní v sále mi později potvrdili, že to tak správně pochopili.

Když jsem se vrátil na lavici obžalovaných, zeptal jsem se vedle sedícího dozorce, jak jsem tam byl dlouho. Ochotně se podíval na hodinky a zašeptal: „Dvě hodiny.“ Tón jeho hlasu mě potěšil. Nesnažil jsem se tedy marně. Zdálo se mi, že ohlas na mé vystoupení i mezi posluchačstvem nebyl nepříznivý. Když jsem pak po výslechu každého dalšího obžalovaného předstupoval na vyzvání k pultu, abych se k výpovědi vyjádřil a zodpověděl doplňující otázky, pokaždé to v sále zašumělo.

A pak opět, když se mi někdy podařilo prokurátora trochu usadit. Později, po příchodu na Mírov, mi řekl jeden z tam přítomných kněží, že na brněnském soudu byl mezi diváky i jeden z jeho farníků a ten že se vrátil z procesu povzbuzen, že se většinu z nás souzených nepodařilo zlomit a že prý zejména Václav Razík a já jsme vydali krásné svědectví. Nepokládám to za zvláštní hrdinství, snad to bylo nějakým způsobem zakalkulováno do soudní režie, že potřebovali před veřejností ukázat na někom, že obvinění vypovídají svobodně, a že chtěli, aby se někdo odhalil jako zatvrzelý zlosyn, nijak nelitující svých protispolečenských činů.

Po mně nastoupil jako další obžalovaný dr. Vladimír Jukl, asistent matematiky na Přírodovědecké fakultě Komenského univerzity v Bratislavě. Choval se ukázněně, odpovídal jako žák, navenek to nebylo to, co bych od něho po všech zkušenostech s jeho nadšeným a obětavým apoštolátem čekal. Přesto to bylo naprosto vyznavačské vystoupení. Když jsem se s ním po letech setkal, řekl mi: „Tehdy před soudem jsem se cítil mimořádně špatně, bolela mě hlava, vše docházelo do mého vědomí zastřeně.“ Není divu, prožil krutou vyšetřovací vazbu v Bratislavě, včetně bití a jiných způsobů mučení až do bezvědomí. Tím obdivuhodnější je, že se před soudem choval důstojně.

Růžena Vacková, docentka archeologie a dějin umění na Filosofické fakultě Karlovy univerzity, vešla do soudní síně s úsměvem. Vyzařovala z ní vnitřní svoboda, bylo znát, jak je povznesena nad vykonstruovanou špínu, kterou se necítí být zasažena. Mluvila nepolemicky – Ano, ano. Její přístup byl odlišný od mého, asi v tomto smyslu: „Říkají velezrada, špionáž? Prosím, ať je po jejich. Já bych se za to nestyděla, i kdyby to v této souvislosti bylo pravda.“ Josefu Hoškovi, který soustavně popíral, řekla později při konfrontaci v Ruzyni: „Ale Pepánku, má to smysl se s nimi hádat? Vždyť je to jedno! Jednou budeme na to hrdí, že jsme byli proti nim.“ Měla svou zkušenost. I před soudem se četlo, že ji za války věznilo gestapo, že její blízcí dva příbuzní, bratr a švagr, byli popraveni a že sama byla ilegálně činná v protinacistickém odboji. Bylo na ní vidět,

že je vyčerpaná dlouhou vyšetřovací vazbou. Někdy těžce vykoktávala odpověď. Například když prokurátor křesťanskou sociální pomoc, v níž Růženka vynikala, znevažoval tím, že to bylo vypočítavé kupování duší, s námahou nalézala příléhavou formulaci. Ona, která byla známá poutavostí a náročností svých přednášek. Přesto bylo i její vystoupení důstojné a sympatické.

Václav Razik, brněnský kaplan, odpovídal zpočátku jako hodný chlapec. To mi vadilo, ale v rámci odpovědí na otázky zaznělo kříšťálově čisté vyznání: „Šel jsem na kněžství proto, abych pomáhal mladým lidem. To byl můj hlavní motiv a cíl. A to jsem také dělal. Nemohl jsem ty mladé nechat opuštěné. Když to nešlo jinak, věnoval jsem se jim soukromě. Žádné politické cíle jsem svou činností nesledoval, chtěl jsem jen sloužit lidem a Pánu Bohu.“ Jenže i to ohrožovalo režim postavený na ideologické nenávisti.

Matka Bohumila Langrová, představená kláštera boromejek v Praze pod Petřínem, to neměla lehké. Marně jsem jí, dávno před zatčením, když mně poskytla úkryt v klášteře, dokazoval, že oni nemají právo na pravdu, naopak obviněný má právo hájit se, jak umí, a v tomto případě hájit spravedlnost a nevinné lidi zapíráním je oprávněná sebeobrana a morální povinnost, tudíž nemůže být hříchem. Odporovala: „Já to nedokážu.“ A tak přiznala, komu poskytla azyl – čtyřem pronásledovaným kněžím, včetně mne – a že dala značné peníze na takzvanou ilegální Katolickou akci i na plánovaný odchod můj i jiných do ciziny. Před soudem vystupovala pokojně a s úsměvem. Zazářila jako úctyhodná osobnost.

Matka Marie Vintrová, představená kláštera v Rajhradě, vykonávala na Moravě podobnou službu jako Bohumila v Čechách. Ale její vystoupení bylo spíše smutné. Vypadala jako raneček neštěstí. Uplakaná se doznávala ke všemu. Hájila se tím, že chtěla jen pomáhat, že nikomu nechtěla ubližovat, že nechtěla jednat proti zákonu. Nevím, co ji tak změnilo. Dříve měla pověst silné osobnosti.

Pak přišla na řadu ta druhá, k nám záměrně přiřazená skupina: Vlastimil Železný, Alois Pokorný, Zdeněk Čačka, všichni

vysokoškoláci, a pater Stanislav Ledabyl. Železný se držel pěkně. Střízlivě přiznával pravdu, věděl, že mu jde o krk, protože zabili člověka. Pokorný vypovídal trochu zkroušeněji. Nebylo možné nepřiznat to, co považoval za zabití v sebeobraně. Soud rozmazával detaily činu. Bylo to natolik otřesné a nízké, že po všech lžích a polopravdách, která jsme dosud od „obránců“ zákona vyslechli, i tento čin, aspoň tak, jak byl referován, vzbuzoval nedůvěru, zda to skutečně tak bylo. O samotném faktu zabití však nemohlo být pochyb.

Podle doznání Železného a Pokorného byli oba členy protistátní skupiny. Z ne zcela jasného důvodu se oba skrývali na domovní půdě v jedné obci. Jednoho dne k nim přišel mladý pekařský dělník s přáním, aby ho přibrali do skupiny. Zpočátku mu důvěřovali, ale pak se hoch začal chovat divně a vzbudil podezření, že spolupracuje se Státní bezpečností. Řekli mu to. Hlíдали ho, na noc svazovali. Nevěděli, co dál. O posvícení se pekař pokusil o útěk. Chytili ho a ve rvačce, kdoví, jak se to seběhlo, Pokorný vystřelil. Zraněného chlapce svázali, přivolali vedení ilegální ozbrojené skupiny, uspořádali soud a vynesli nad zrádcem trest smrti oběšením, který neprodleně vykonali.

Stalo se, co se dalo čekat: když nenajdou nic na našich apoštolsky aktivních lidech, budou se snažit najít někde něco, čím nás budou chtít zdiskreditovat. A tak se jim hodili ti dva mládenci, kteří, jako tenkrát mnozí, chtěli bojovat za svobodu se zbraní v ruce a dopustili se v panice nerozvážného činu. Propaganda pak šířila v obměnách slova prokurátora: „Vidíte, kam až vede výchova takových Mádrů – až k vraždám!“

Ke skupině mladíků byl přiřazen farář Stanislav Ledabyl, který chlapce znal a měl je kdysi ve skautském oddílu. Ledabyl přišel k soudu dost zlomený. Přiznal, že je v úkrytu navštívil, ale popřel, že by je k činu naváděl. Oblečený v klerice byl nejžalostnější postavou procesu. Ve vyšetřovací vazbě mu dovedli, jak se zdá, vsugerovat pocit viny. Nadlouho tím byl potom traumatizován.

Druhého dne přišli na řadu svědkové. Většinu z nich přivedli z vyšetřovací vazby, kde čekali na vlastní proces a byli ještě

pod bezprostředním vlivem vyšetřovatelského vymývání mozků. Nicméně, přestože téměř z každého vystoupení zaznívala ve větší či menší míře terminologie i styl ruzyňských vyšetřovatelů, nikdo ze svědků se neodchýlil od věcné pravdy a nesnažil se vykoupit svalováním viny na druhého.

Výjimkou bylo smutné vystoupení brněnské studentky z kroužku, který vedl Václav Razík. Nedívala se ani vpravo, ani vlevo, jakoby fascinovaná nespouštěla oči z předsedy soudu a prokurátora. Uctivě, až s jakousi energií vypovídala, jak ji pro práci v Katolické akci získal pater Václav, jak byla horlivá, co všechno dělala a že to bylo z vnitřního přesvědčení.

„Vy jste katolička?“

„Ano, já jsem věřící katolička.“

„Jaký máte vztah k papeži a k církevní hierarchii?“

„Uznávám Svatého otce v Římě, ale nemohu souhlasit s reakční politikou Vatikánu a našich biskupů.“

„A přece jste pracovala v tom duchu?“

„Ano, já jsem tomu tenkrát slepě věřila, ale teď to už vidím jinak. Ve skutečnosti to všechno nebylo tak svaté, jak se nám to jevilo. A musím tu veřejně poděkovat pánům referentům Státní bezpečnosti, že mi trpělivě a vlídně osvětlovali skutečný stav věcí. Teď tomu všemu rozumím. Víím, že v pozadí byla politika proti nám, proti socialismu. Jsem jim za to velmi vděčná.“

Přibližně tak vypovídala. Na její výpověď nelze zapomenout. A pohled na ni? Ruina, mechanický reproduktor, zbavený vlastní vůle. Jak ji přivedli do tohoto stavu, nevěděla ani ona sama. Brzy nato vyklepala morseovkou do sousední cely jiné z našich děvčat, co se stalo, že nechápe, jak mohla tak mluvit, že je z toho úplně dole. Před zatčením se chovala statečně. Nicméně potom ve vězení a i léta po něm nesla své brněnské „selhání“ jako trvalé psychické zranění. Nebylo to však její selhání, byl to zločin vyšetřovatelů.

Pak přišla na řadu její matka. Vypovídala podstatně statečněji, i když bylo vidět, že je svázána obavou o dceru.

Ze světlých bodů svědeckých výpovědí mi utkvěly v paměti zejména dva – Krajčíkové a Tomka. Jiřina vešla do sálu

nezlomeně, povzbudivým holčičím úsměvem nás všechny pozdravila. Pak jako žákyň odpovídala na otázky do chvíle, kdy se jí zeptali na mne, kterého měla usvědčit:

„Co víte o poměru Mádra k hierarchii?“

„Věděla jsem, že je oddán Svatému otci v Římě a našim pápům biskupům.“

„A jaký je váš poměr k hierarchii?“

„Tentýž.“

Mirek Tomek, můj nejbližší spolupracovník v apoštolátu, sekretář a pravá ruka, vešel s úsměvem. Odříkával vše, jak ho naučili, včetně formulací „velezrada“ a „špionáž“. Zděsil jsem se, to přece není Mirek. Ale pak přišel vlastní výslech. A tu jsem pochopil, jak promyšlený byl ten úvod: dělal si prostor pro vlastní vystoupení. I nejjednodušší posluchač musel vidět, že teď teprve mluví on. Báječně se mu povedl kontrast přechodu z ovládané žalostné figurky k vystoupení nezlomeného křesťana.

Prokurátor: „Jste vděčný Mádrovi, že vás do toho zatáhl?“

„Ale ne, pane prokurátore, pater Mádr mě do ničeho nezatáhl. Naopak, já jsem k němu přišel, a to několikrát, aby mě přibrál do nějaké akce. On zpočátku váhal, teprve po delší době se mi podařilo ho přemluvit, že mi dovolil stát se jeho spolupracovníkem.“

Když jsem byl vyzván, abych potvrdil jeho svědectví, šel jsem kolem něho a letmo jsme si podali ruce. Dozorci mi za to vyčínili a příště jsem k mikrofonu musel jít tak, abych se nemohl přiblížit k vyslychanému.

První část posledního, třetího dne procesu patřila závěrečným řečem prokurátora, obhájce a nás obviněných. Když začal mluvit prokurátor, vypadalo to hrozivě, obnovil jsem v duchu ochotu přijmout i trest smrti. Napřed mluvil obecně o společenské nebezpečnosti našich „trestných činů“, pak hodnotil každého zvlášť. Na adresu Železného a Pokorného řekl: „Společnost si nemůže dovolit luxus žít takové stvůry!“ O mně se vyslovil: „Obviněný Mádr má za sebou činnost, která si zaslouží absolutní trest. On však ve srovnání s těmi odpornými jedinci

nepracoval s pistolí, ale s psacím strojem, takže obžaloba netrvá na absolutním trestu.“

Někdo z mocných zřejmě rozhodl, že by bylo politicky neúnosné udělat ze mě mučedníka. Náznak toho jsem zaregistroval už v průběhu vyšetřování: „To byste byl rád, kdybyste byl mučedník! To byste byl svatý, modlili by se k vám! Vidíte?“

Můj obhájce prosil soud, aby velkodušně přihlédl k tomu, že jsem byl ovlivněn studiem a prostředím, ve kterém jsem vyrůstal, a podobné nic neříkající řeči. Ani zmínka o merituu věci. Někteří z nás se v závěrečné řeči omezili na formální prohlášení, že se připojují ke slovům svého obhájce. Já jsem řekl, že nechci nic dodat.

V poslední přestávce před vynesením rozsudku jsem se dostal do kóje vedle Jukla. Povídali jsme si tiše skrz tenkou stěnu, vykonal si zpověď. To byla naše odpověď na pokus zlomit životní nerv církve. Tak začala má vězeňská pastorece.

Rozsudek: Vlastimil Železný a Alois Pokorný trest smrti. Oto Mádr doživotí, Vladimír Jukl 25 let, Žofie Langrová 20 let, Růžena Vacková 22 let, Václav Razík 18 let, Marie Vintrová 17 let. Ze skupiny, která patřila k Železnému a Pokornému, dostal Zdeněk Češka 15 let a pater Stanislav Ledabyl 14 let.

PASTORACE ZA MŘÍŽEMI

Po procesu znovu do ruzyňské vyšetřovací vazby. Za chování před soudem mě dali do malé studené cely v nové budově. Pak začaly nové výslechy. Pochopil jsem, že mě připravují za svědka k dalším procesům s Katolickou akcí. Po půlroce svého druhého pobytu v Ruzyni, kolem 20. října 1952, jsem svědčil v procesu s jedenatřicetičlennou skupinou Katolické akce – Bárta a spol. Pozdravil jsem je úsměvem a soudu jsem zodpověděl jen několik otázek přibližně jako v Brně.

Po 18 měsících a 18 dnech samovazby (už zase ve staré budově) jsem byl značně vyčerpán. Na celu jsem dostal spolachníka, mládence z východního Slovenska. Byl členem skutečné

ilegální skupiny, měl strach, že dostane provaz. Hovořili jsme spolu, modlili se, myslím, že jsem mu pomohl zbavit se aspoň částečně deprese. Nevím, co se s ním potom stalo.

Jednou při vydávání jídla jsem se shýbal pro šálek a spatřil u protější cely stát balíčky. Zmínil jsem se o tom referentovi a dostal jsem i já povolení napsat si pro balíček s jídlem. Sám mi pak nabídl četbu, dostal jsem brýle na celu, dokonce breviář. Když jsem pak mohl napsat domů o balík, výslovně jsem prosil o sušené ovoce. Pochopili a dostal jsem půl kila rozinek. Z radoval jsem se. Konečně budu moci po půldruhém roce celebrovat. Už předem jsem měl promyšleno, jak to udělat. Na cele jsem měl kromě pokrývky a minikapesníčku jen tři kousky toaletního papírku. Výhodou staré budovy Ruzyně bylo, že v rohu cely, kam nebylo špehýrkou vidět, bylo malé umyvadlo a kohoutek s vodou. Na noc jsem si vždy vyžádal od dozorce balíček, který jinak zůstával přede dveřmi, vybral jsem z něho asi tři rozinky, namočil je a položil na papír. Z chleba jsem si uhnětl mističku, která potřebnou chvíli udržela víno, to jest šťávu, kterou jsem ráno vymačkal z nabobtnalých rozinek. Podle takzvaných mexických fakult to bylo v extrémních případech povoleno. Hostii zastoupila houska, kterou jsem si mohl koupit, protože malý nákup jsem už měl také povolen. Z paměti jsem znal základní texty mše. Pak už bylo třeba jen dát pozor, aby mě nikdo nepřistihl. Byl jsem připraven během tří vteřin, než by dozorce otevřel dveře, mít vše v ústech. Pochopitelně, ne pokaždé jsem si mohl dovolit luxus mše svaté. Někdy bylo na chodbě příliš mnoho ruchu, než abych si troufal riskovat. Ale i v pověstné Ruzyni byla tak slavena liturgie.

Před Vánoce mě konečně odvezli na Pankrác. V malé cele nás tam čekalo šest už odsouzených na odvoz do některého z „nápravných zařízení“. Přinesl jsem si s sebou balíček, měli jsme z něho společné Vánoce. Asi po půldruhém měsíci konečně transport. Ocitl jsem se na Mírově v kněžském oddělení. Byl tam mezi námi i dr. František Valena, právník z předsednictva vlády a poslední předseda Ústředí katolického studentstva. Byl jsem s ním jen pár dní, mnohé jsme rozhovořili, ale pak ho

odvezli do uranových dolů, kde zakrátko onemocněl rakovinou. Přerušili mu trest, ale umřel v roce 1960 po letech těžkého utrpení, v kruhu své rodiny. Se mnou na cele byl i brněnský kněz a doktor filosofie Felix Davídek. Strávili jsme pak spolu dobrý tucet let, od ledna 1953 do roku 1965, a mnohé spolu dali na papír, mimo jiné přehledy české historie a filosofie, jako studijní materiál.

Po příchodu na Mírov, v únoru 1953, mě napřed zařadili na pracoviště s přísným režimem, kde se ze starých provazových povřísel dělala nová. Poznal jsem se tam s fakultním kolegou Růženky Vackové dr. Hutterem a s předsedou senátu, který soudil protektorátní vládu. Brzy mě však přemístili ke kněžím, kteří tehdy pracovali v takzvané vatárně. Dílna byla v bývalé kapli. Šili jsme podšívky a vatové výplně do sak pro nějaký oděvní závod. Setkal jsem se zde s „komplici“ – Václavem Razikem a Mirkem Tomkem –, dále s oblíbeným dominikánem Jakubem Zemkem (muklové mu říkali Jakoubek ze zlata) a mnoha dalšími. Byli zde i retribuční vězňové a hodně Němců, kteří kolem pětapadesátého roku většinou odcházeli domů na Západ.

Někdy na jaře 1955 nás mírovské kněze izolovali od ostatních a umístili do dvou nejvyšších oddělení, kde jsme měli i samostatné pracoviště. Bylo nás tam až 240 kněží.

Můj zdravotní stav pořád ještě nebyl dobrý, vypadal jsem špatně, a tak zařadovali bratři. Přimluvíli se u lékařů, někteří byli vynikající, vesměs muklové jako my. Kdysi jsem měl jakýsi nález na plicních hrotech, rentgenovali mě a dostali na nemocniční oddělení, tehdy dost rozlehlé, takzvanou tuberárnu. Do práce se tam nechodilo, strava byla lepší než na normálních odděleních. Mohli jsme i mezi dnem ležet, také společnost byla dobrá. Pobyl jsem zde půldruhého roku. Pak se nemocniční oddělení zredukovalo na podstatně menší počet lůžek a já se vrátil, poměrně zotavený, na kněžské oddělení.

Z přátel, se kterými jsem strávil měsíce na „tuberárně“, jsem se tam znovu sešel s Ivanem Mastiliakem, řeckokatolickým redemptoristou, který v památném procesu s řeholníky dostal

doživotí. Byl tam i prominentní národní socialista dr. Nevšimal, který málem dostal provaz v procesu s Miladou Horákovou, a zejména otec františkán Jan Evangelista Urban. S tím jsme se velice sblížili, vyprávěl mi důvěrně o svém životě a nepochopení od bratří, i na témata apoštolát, Studium catholicum, budoucnost církve. Měl jsem možnost zblízka vidět jeho apoštolát, jemný, klidný. Přitahoval svou jakoby benediktinskou důstojností, otevřenou a laskavou. Byl to výrazně otcovský typ. Za prvních deset let vězení připravil ke křtu a pokřtil kolem pětadvaceti konvertitů. Jednou mi řekl, že díky mimořádným zmocněním udělil ve vězení všechny svátosti, až na kněžské svěcení.

Po přeložení na pracovní oddělení bylo mnohé jinak. Pracovali jsme osm hodin v dílně, napřed ve vatárně, o níž jsem se už zmínil, pak jsme lepili sáčky a skládali takzvané návlečky – plechové rybičky na cenovky. Občas došlo i na jiné „vysoce kvalifikované“ práce, jako třídění cibule nebo ovoce, což pokaždé znamenalo vitaminovou kúru. Poslední asi dva roky mého pobytu na Mírově nám svěřili poněkud náročnější práci pro Meoptu Přerov – povrchovou úpravu kovových částí různých aparátů. Norma byla pro mé slabé svaly neúnosná, ale schopní spolubratři pomáhali, zejména františkán „Baptista“ Bárta.

Pokud to šlo, vytvářeli jsme pracovní party („kombajny“) například na lepení sáčků. Rychle jsme splnili normu a pak začala vlastní činnost. Dlouho nám tak vydržel „studijní stůl“, ke kterému patřili Felix Davídek, Jindřich Jenáček, františkáni Josef Bárta a Stanislav Juřík, jezuita Rudolf Vašíček, laik z pražského kroužku Katolické akce Václav Vaško a další. Po ranní modlitbě jsme mívali při mechanické práci seminář s přednáškami, diskusemi a plány do budoucnosti.

Vzniklo tam i mnoho psaných textů.

Davídek napsal stručné dějiny filosofie a solidní studii o existencialismu, královéhradecký profesor diecézního semináře Josef Hájek obecné církevní dějiny, jezuita Vašíček tomistické pojetí logiky, ontologie, etiky a kosmologie, dominikán Regi-

nald Dacík kapitoly z dogmatiky a asketiky, slovenský jezuita Valerián Zavarský, který studoval malířství v Paříži, poskytl přehled dějin umění, Bárta napsal pro laiky z jiných oddělení populární úvod do křesťanské filosofie a pak i do teologie. Já jsem napsal metodiku vědecké práce, mnohé se mi při tom rozsvítlo natrvalo, a fundamentální teologii pro laická oddělení.

Katoličtí laici na oplátku přispěli k našim literárním hodům. Bývalý sekretář prezidenta Beneše a československý zástupce v UNESCO v Paříži, JUDr. Mojmír Vaněk, poslal na kněžské oddělení vynikající studii o dějinách moderní evropské hudby. Václav Vaško, který mezi námi absolvoval čtyři roky, téměř by se dalo říci bohosloveckého semináře i se zkouškami z některých disciplín, napsal pro laiky z jiných oddělení zajímavé pojednání o křesťanském manželství.

I když naše intelektuální činnost nikdy neochabovala, literárně se ve větší míře mohla projevat až v druhé polovině padesátých let, kdy vězeňský režim zmírnil svou tvrdost. Zejména po 20. sjezdu sovětských komunistů, silně ovlivněném Nikitou Chruščovem, to bylo znát. Nemívali jsme už hlad, méně často docházelo k tvrdému zacházení, dokonce jsme si mohli objednávat noviny a časopisy. Bohatě jsme toho využívali, dávali jsme peníze dohromady a předplatili jsme si vedle řady deníků desítky odborných časopisů. Tak jsme se i přes filtr tendenční propagandy dovídali leccos nového a byli často informovanější než naši blízcí doma. Časopisy jsme si mezi sebou rozdělili podle osobních zájmů s povinností informovat naše kněžské oddělení, případně i zájemce z jiných oddělení, o všem důležitém, co se kde objeví. Dělali jsme si výstřížky, vypisovali důležité věci. Tak vznikla naše příruční miniknihovna. Schovávali jsme ji různě, hlavně do slamníků, a po odhalení a zabavení obnovovali. Ze sledování sovětského i našeho tisku vznikl informační mikrobuletin, zvaný „Sovietica“, o zajímavostech ze Sovětského svazu a lidově demokratických zemí, sestavovaný Václavem Vaško. Bylo to období po odhalení kultu osobnosti a období uvolňování napětí po maďarských událostech v šestapadesátém. Hodnotící komentáře jsme psali

klidným tónem, bez invektiv. Náš nezávislý politický časopis se těšil oblíbě i v laických odděleních.

Největší význam měl však náboženský týdeník bez názvu, který vydávalo kněžské oddělení pro jiná oddělení v letech 1956 až 1960. (Po velké amnestii v květnu 1960 se totiž naše oddělení rozpadlo a nás čtrnáct zbylých kněží převezli do Valdic.) Iniciativa k vydávání týdeníku vyšla od laiků. Tehdy jsme ještě nesměli mít holicí potřeby, a tak nás týdně zušlechťoval holič. Jeho pomocník, chlapec, kterého zavřeli snad sedmnáctiletého v souvislosti s vraždou, byl neobyčejně šikovný a stal se na několik let spojkou mezi kněžskými a ostatními mírovskými vězni. Ten mi jednou řekl: „Naši kluci by chtěli mít nějaké duchovní čtení na neděli. Jistě máte na oddělení Nový zákon nebo Misál, napište nám texty na příslušnou neděli a něco k tomu, já to pak roznesu.“ Považoval jsem to za vážnou nabídku, opsal jsem evangelium z příští neděle, přidal stručnou homilii. Vše se vešlo na malý dvojlístek, který se dal složit do dlaně a v případě nebezpečí vložit do úst a spolknout. Ohlas byl dobrý. Poněvadž jsem měl rozdělanou řadu jiných věcí, požádal jsem spolubratra z brněnské diecéze Jindřicha Jenáčka, básníka, kvalitního jak literární formou, tak obsahem, aby se věci ujal on. Dělal to výborně celý rok. Pak tuto nikoliv lehkou povinnost vzal na sebe Jan Baptista Bárta, dělal to rok, a pak jsem opět přišel na řadu. Obsah našeho nedělního čtení se mezitím rozrostl. Byly v něm i stručné zprávy z katolického světa, pokud se k nám nějak donesly, reakce na protináboženské výpady v tisku, ukázky z Renčovy, Zahradníckovy i Jenáčkovy tvorby za mřížemi.

Jako ve středověkých klášterech zřídila se zásluhou královéhradeckého kněze Josefa Blahníka na jedné cele písarská dílna, ve které se náš týdeník rozepisoval až devětkrát, jeden exemplář pro každé oddělení s našimi lidmi. Psalo se tužkou – nalezenou, odcizenou nebo propašovanou – na papíře, jaký byl momentálně k dispozici. Písmo muselo být drobounké, našli se specialisté, kteří to uměli, například českobudějovický petrín Martin Vích. Týdeník četli i nekatolíci. Odhadovali jsme, že se

dostával do rukou nejméně dvěma až třem stovkám vězňů, téměř vesměs politických.

Občas se našich různých textů zmocnili dozorcí. Prý jich měli několik pytlů schovaných na velitelství. Bývaly z toho výslechy, hrozby, ale vcelku, až na týden či deset dní korekce, se nic strašného nedělo. Mírovský „bezpečák“, kapitán StB Stejskal, jemuž takové věci podléhaly, se snažil nepřehánět. Kdysi prý i chodil do kostela.

Velmi rozšířenou činností na všech odděleních bylo studium cizích řečí. Nejvíce se studovala angličtina a němčina. Jednotlivci se za léta pobytu v nápravných zařízeních naučili i francouzsky, rusky, polsky. Studium jazyků bylo ovšem zakázáno, za nalezená slovíčka se putovalo do korekce. Jediná povolená intelektuální činnost byla četba knih vypůjčených z vězeňské knihovny. Našly se mezi nimi hodnotné. Některé byly obohaceny margináliemi připsanými dřívějším vzdělaným čtenářem, vždyť mezi vězni byli univerzitní profesori a vědci nejrůznějších oborů. Mnoho radosti nám dávaly knihy propašované zvenčí nebo nalezené při úklidu místností velitelství. Tak jsme mohli studovat i pozoruhodnou Eddingtonovu filosofii fyziky v němčině. Asi ji někomu z muklů zabavili a pak pohodili. Někteří jsme se solidně vyškolili i v marxismu-leninismu k malé radosti našich protivníků v příležitostných ideologických diskusích s nimi.

Velitelství Mírova, stejně jako jiných „ústavů nápravných zařízení“, se nejvíce obávalo ideového působení kněží na laiky, proto jsme bývali izolováni od ostatních muklů. Naše pastorece mezi nimi však nikdy nepřestala a přizpůsobovala se okolnostem. Kdo měl zájem, mohl se i vyzpovídat, buď při vycházce na dvoře, nebo v čekárně k lékaři. Nouze nás naučila, jak to nenápadně provést, takže neděli co neděli, s výjimkou obzvlášť zpřísněných izolačních opatření, přijímaly desítky vězňů eucharistii.

Až na okolnostmi vynucené výjimky celebrowali denně mši svatou téměř všichni kněží věznění na Mírově. Jen málokterí odmítali mši sloužit, buď proto, že si netroufali recitovat ji

z paměti, nebo z obavy před znesvěcením při náhlém přepadu, nebo i z prostého strachu před represáliemi. Hostie zastoupily koupené housky, víno dodávali „mistři“, například jezuita Vašíček a bratr lazarista Ondřej Mihál z Bratislavy, kteří vyráběli víno ze sušených hroznů. Z velkých nádob se víno rozlévalo do menších a z nich do úplně malých lahviček, například ampulek od léků, kdykoli použitelných na každé cele. Když se zásoba vína tenčila, dal správce vinných zásob jezuita Vašíček pokyn šetřit. Kapátkem si pak každý celebrant disciplinovaně odměřil podle doporučení místo deseti jen pět kapek na lžičku, která posloužila jako kalich. Proměněné úlomky hostie jsme pak balili, každou zvlášť, do cigaretového papírku a podle požadavků jednotlivých civilních oddělení kladli do balíčků nebo krabiček od zápalek. S výjimkou obzvlášť rizikových období tato výsostná služba kněží laikům nikdy nepřestala spolehlivě fungovat.

V šestapadesátém roce měl na naší cele na starosti distribuci vína českobudějovický kněz Václav Vojtěch Říha, usměvavý mladistvý křesťan. Kultivovaný, pilný, i ve vězení neustále studoval, učil se cizí řeči, patřil k duchovně nejaktivnějším. Pocházel z pražské rodiny, měl buňky i chuť sloužit v papežské diplomacii. Pro nedorozumění s arcibiskupem Beranem odešel do českobudějovické diecéze a biskupovi Hlouchovi pak oddaně sloužil v nejhorších dobách. Byl spojkou mezi jednotlivými biskupstvími, roznášel pastýřské listy a důvěrné informace. Odsoudili ho pak ve skupině budějovických kněží. Na Mírově jsme se sprátelili. Měl vážnou srdeční vadu a trvale vysoký krevní tlak, 220 i více. Vyšetřovací vazbu měl těžkou, mučili ho vodou – násilným ponořováním hlavy do vody. Nemohl to vydržet, podepsal nepravdivý protokol. Nezlomilo ho to však ani před soudem, ani potom. Stěžoval si, že někteří kněží nechápali jeho nepřekonatelnou přecitlivělost na zdraví. Také si povzdychl, že jeho život visí na vlásku, ale psát nebo schovávat víno do slamníku musí on. Cítil, že to nepřežije, ale přesto se nevzdával. V roce 1956, v předvečer svátku svatého Václava, jeho patrona, vypukla nečekaná prohlídka (filcunk). Už po večerce jsme zaslechli nebývalý ruch. Po hodinovém napjatém

očekávání, co se bude dít, vtrhly desítky dozorců i na naše oddělení. Vyhnali nás na chodbu. Prohlíželi cely, pak každý kousek našeho oděvu. Václav stál vedle mne. Viděl jsem, jak mu hrají nervy, ale navenek se držel. U cel se vršily hromádky zabavených věcí, písemnosti, slovíčka, verše, modlitby. Z naší cely vynesli džbán na vodu, v němž měl Mihál naloženo víno. Cely zamykal kapitán Stejskal. Podíval se na džbán a řekl: „Vemte to dovnitř.“ Omylem, schválně? Naivní nebyl, zřejmě počítal s možnou změnou režimu.

V noci na toho 28. září nás probudil nezvyklý chrapot. Někdo rozsvítil. Václav Říha ležel napříč postele a chrčel. Zvonili jsme na dozorce. Přišel brzy, s ním i lékař. Mezitím jsme se modlili. Václav dostal rozhrěšení. Zklidnil se. Doktor mu píchl injekci, ale už bylo pozdě, srdce nevydrželo. Urnu s jeho popelem si vzali jeho poslední farníci a uchovávali s úctou. Vzpomínám na něho jako na mučedníka.

PROPUŠTĚNÍ

K pozoruhodným lidem, s nimiž jsem se setkal ve Valdicích, patřil bývalý slovenský ministr vnitra Šaňo Mach. Nasadili mu na celu blázna, nebo spíš člověka, který bláznovství předstíral. Mach ho postupně kultivoval, zpočátku mu i sám myl nohy. Svou laskavostí si toho chudáka získal natolik, že se mu otevřeně přiznal: „Víte, pane Šaňo, oni mě navedli, abych vás týral. Řekli mi, že i kdybych vás zabil, že by se mi nic nestalo. Ale to přece neudělám. Vždyť jsme kámoši!“ Také jsem si s Machem trochu pohovořil. Už z Leopoldova ho předcházela pověst, že on, pověstný velitel Hlinkovy gardy, vyrostl ve vězení v pravého křesťana. Zřejmě to tak bylo. Pro Slováky byl největší autoritou. Mnohé názory o Slovenském štátu a Slováčích vůbec jsem si zde poopravil.

Ve Valdicích, či Kartouzích, jak se věznicí po bývalém kartuziánském klášteře říkalo, jsem se spřátelil s několika bohoslovci, kterým jsem pak po letech přednášel morálku na boho-

slovecké fakultě v Litoměřicích. Bylo mezi nimi několik Slováků, z Čechů básník Josef Veselý a Radim Hložánka, který vedl na Ostravsku kroužky Katolické akce seskupené kolem Vladimíra Neuwirtha. Soudili je koncem padesátých let. Hložánka dostal, tuším, jedenáct let za údajnou velezradu.

Po dvou letech pobytu v Kartouzích vybrali nás několik na brusírnou skla, hlavně nás mladší. Brousili jsme ověsy na křišťálové lustry. Práce to byla těžká. Zpočátku jsme si obrušovali i prsty, ale časem jsme si zvykli být obratnější. S přítelem Josefem Zvěřinou a dalšími kněžími jsme opět vytvořili pracovní „kombajn“. Pospíchali jsme, abychom co nejdříve splnili minimální normu, aby nás nemohli trestat, a pak jsme jako na Mírově studovali, přednášeli, diskutovali, psali, přeli se, ovšem též se modlili a celeburovali. Pracovali jsme ve velkém sále, dohled byl pro dozorce obtížný, a tak se dalo slušně existovat. Z pražských přátel zde byli Antonín Bradna, Antonín Mandl, opět Jan Baptista Bárta, dále slovenský jezuita Ján Dieška, kterému se říkalo báfuška, protože byl biritualista a absolvent římského Orientálního ústavu. Také jsem se zde sešel se svým spoluobžalovaným Václavem Razikem. Zvlášť jsem se spřátelil s kapucínem Janem Evangelistou Víchou, básníkem pravého františkánského ducha a vzdělaným teologem, který měl na řádovém učilišti přednášet dogmatiku.

Amnestie v roce 1962 se týkala nemnoha z nás „politických“. Další amnestie v roce 1965 na oslavu 20. výročí osvobození Československa poslala domů mezi četnými jinými i provinciála jezuitů Františka Šilhana. V té době se už celkem bez velkých problémů vyřizovaly žádosti o podmíněčné propuštění. Tak šli domů Razik, Urban a Zvěřina v prosinci 1965.

Ačkoliv se už psal pětadesátý rok a všude se projevovaly náznaky snahy o dodržování zákonnosti a nápravu chyb, pořád se se mnou nic nedělo. Stále jsem byl považován za špióna a vedoucího soudní skupiny „velezrádců“, k níž přidali dva mladíky souzené za vraždu. Měl jsem na muklovském kontě disciplinární tresty za papíry popsané teologickým obsahem. Pak se objevil mladý prokurátor z Jičína, který měl na starosti

valdickou věznicí. Jemu, jak se zdálo, šlo o věc spravedlnosti. Mohl jsem s ním mluvit mezi čtyřma očima, něco dříve neslýchaného. Ptal se s nelíčeným zájmem. Chtěl slyšet pravdu. Řekl jsem jí. Pak se dostavil z generální prokuratury jiný mladý prokurátor, který sepsal moji činnost, zacházení v Bartolomějské a v Ruzyni i průběh soudu. Dál se však zatím nic nedělo.

Byla doba psaní stížností. I já jsem sedl a napsal předsedovi Národního shromáždění asi šestnáctistránkový rozbor našeho soudního případu. (V tomto sborníku viz oddíl Dokumenty – pozn. red.) Šlo mi hlavně o to, aby někde byl náš případ archivován pro příštího poctivého historika. Stížnosti se měly posílat poštou prostřednictvím velitelství. Moje stížnost se však k adresátovi podle všeho nedostala. Náš prokurátor mi doporučil napsat vše ještě jednou. Psal jsem střizlivě, co jsme dělali, jaká byla má a naše motivace. Pravdivě jsem vylíčil, co byla Katolická akce, jak vypadaly naše kroužky, písemnosti i údajná špionáž. Prokurátor to doručil, tuším, generální prokuratuře. Velitelství věznice (náčelník Král a jeho zástupce, známý pod přezdívkou „jáchymovský bůh“) mě za tu smělost odměnilo tak, že jsem celý poslední rok zůstal bez spojení s příbuznými (návštěvy, psaní, balíčky). Mezitím jsem podal žádost o podmíněčné propuštění. V krátkém soudním líčení, v červenci 1965, byla zamítnuta.

V červnu 1966 se projednávala moje druhá žádost o podmíněčné propuštění. Tentýž prokurátor, tatáž předsedkyně senátu, ale vše probíhalo v přátelštějším duchu. Věznice vystavila poměrně věcný posudek, v němž sice nezamlčela, že jsem býval kázeňsky trestán a že jsem svůj zásadní postoj nezměnil, ale našla i příznivé formulace o pracovní morálce a slušném chování. Rovněž prokurátor byl pro propuštění. Řekl obvyklou frází, že trest, který jsem si zčásti už odpykal, splnil svůj účel. Zřejmě měl pokyn odněkud shora. Předsedající soudkyně však nadhodila možnost přemístění do jiného „ústavu“, s volnějším režimem, a radila, abych podal novou žádost v tom smyslu. To jsem nepřijal a žádal, aby řízení dovedli do konce, ať dopadne jakkoliv. Nakonec jsem byl propuštěn, ovšem „na podmínku“:

k dalšímu případnému trestu by byl automaticky přidán zbytek starého trestu.

V pátek 24. června 1966 ve tři hodiny odpoledne jsem po patnácti letech prošel branou valdické věznice. Vstoupil jsem bez zvláštního vzrušení do třetího období svého života. Nikoho jsem už neměl, oba rodiče zemřeli v době mého věznění; máti v roce 1953, otec v roce 1956. Kmotřička Ludmila Schwarzová, která mě potom jediná směla navštěvovat, už také nežila. V roce 1964 se mě pokoušel navštívit můj přítel z Mírova Václav Vaško. Vyslýchali napřed jeho, v jakém jsme rodinném vztahu a co mi chce. Pak vyslýchali podobně mne, a návštěvu nepovolili. Václav byl propuštěn z Mírova v roce 1960 v rámci velké amnestie, ale předtím mi sdělil svou adresu v Praze a pozvání k nim. Využil jsem toho. K Vaškovým jsem došel pozdě večer. Otevřel mi Václav starší. Objal mě, a já měl pocit, že jsem po patnácti letech zase doma. Bydlel jsem tam několik měsíců, než jsem získal podnájem u Altrichtrů, v bytě mé bývalé žákyně. Samostatný podnájem jsem našel později na Vinohradech.

Ve vězení jsem byl adaptován na situaci, takže jsem mohl duševně pracovat nejen ve volném čase, ale i při broušení skla. Přejít do ruchu velkoměstského života se po tak dlouhé době za mřížemi projevil sníženou schopností duševní práce, zpočátku dokonce i čtení. Trvalo také nějakou dobu, než jsem se zbavil vězeňských návyků, než jsem přestal být ve střehu a mluvit tiše. Pak jsem si zajel na pár týdnů na Moravu ke vzdáleným příbuzným a přátelům. Do práce jsem nastoupil v říjnu 1966, napřed jako sanitář v krčské nemocnici, od ledna 1967 jinde jako písař ve skladu kabelů. Obě místa mi opatřili přátelé, bývalí muklové. Po roce mi přítel ze semináře, františkán Bonaventura Bouše, který tehdy pracoval v depozitáři Národní galerie, opatřil místo správce depozitáře Muzea hlavního města Prahy.

PRAŽSKÉ JARO

Začátek památného roku 1968 mě zastihl v Praze, a to v muzeu, kde jsem poměrně snadno mohl disponovat časem. Přišel leden a únor, a my jsme nepřestávali zírat, co kolem raší. Jen pro nás křesťany byla dosud tuhá zima. A tak jsem koncem února 1968 dostal nápad napsat Dubčekovi: Když jsou všichni zváni ke spolupráci, hlásíme se i my, katoličtí muklové, kteří byli ne-spravedlivě stíháni v předchozích letech. Domníval jsem se, že když v této nové situaci zvedneme svůj hlas, bude to mít zvláštní význam, protože my bychom právě teď mohli protestovat, hlásit se o občanská práva, klást požadavky. Stěžejní myšlenkou dopisu bylo, že i my katolíci chceme přispět k dobrému dílu pro společnost, ale že k tomu potřebujeme prostor, ne mocenský, ale pracovní. S konceptem jsem zašel k Vaškům. Oba Václavové uvažovali stejným způsobem. Dodělali jsme to společně. Pak jsme s pomocí dalších bývalých vězňů ještě upřesňovali citlivější formulace.

Někteří z nich pak během dvou dnů a nocí objeli další bývalé vězně po Čechách a Moravě a shromáždili 83 podpisů pod naše slovo k situaci. Do čela jsme dali Růženku Vackovou, univerzitní profesorku, a Josefa Zvěřinu, uznávaného teologa z bývalé pražské teologické fakulty, a pak další jména známá v českém muklovském a katolickém světě. Většina signatářů podepisovala s nadšením: „Už byl nejvyšší čas, aby církve vystoupila na veřejnost!“ Někteří váhali – co když je to všechno jen politický humbuk, palácová revoluce uvnitř komunistické strany? Odhalíme se a znovu na to doplatíme. Přes obavy podepisovali. Jiní odmítli ze zásadních důvodů. Vadilo jim, že mluvíme o své účasti na obnově společnosti. Říkali: „Když tamti chtějí ‚socialismus s lidskou tváří‘ upřímně, pak je jejich povinností napravit zločiny a chyby, kterých se dopustili, a vrátit církvi bez doprošování plnou svobodu a vše, co jí patří.“

Z diskusí mezi oběma koncepcemi vzešel druhý dopis Dubčekovi, sepsaný radikály. Obsahoval asi deset požadavků. Požadavky to byly správné a samozřejmé, ale dopis nepočítal

s psychologii příjemce. Samé požadavky bez pozitivní nabídky katolíků přispět k zamýšlenému ozdravení státu. Nicméně text tohoto druhého dopisu elektrizoval dlouho ponižované masy katolických občanů, zejména když v čele získaných podpisů četli jména všech našich biskupů, opatů, provinciálů řádů a dalších známých osobností. Během několika týdnů jej podepsalo na 150 tisíc věřících.

Mezitím jsme dopis katolíků vězněných za víru s Václavem Vaško mladším nesli Dubčekovi do budovy Ústředního výboru komunistické strany. Nebyl to příjemný pocit. Ve vrátnici nám řekli, že Dubček je mimo Prahu. Chvilí jsme váhali, ale pak jsme si řekli, že ani moc nestojíme o setkání, i když by bylo jistě zajímavé. Odevzdali jsme proto dopis v podatelně. Za významnější jsme považovali uveřejnění dopisu, proto jsme šli dál podél nábřeží ke Karlovu mostu a tam hned za rohem do redakce *Literárních listů*. Stísněný prostor, úzká chodbička naplněná novinářským ruchem. Kolem přecházel rozcuchaný muž, zeptal se nás, co si přejeme. Řekl jsem, že jsme sepsali otevřený dopis Dubčekovi a že bychom jej rádi uveřejnili v *Literárních listech*. Odpověděl obvyklou redaktorskou frází: „Dobře. Podívám se na to.“ Požádal jsem ho, zda by si to nechtěl přečíst hned. Nahlédl do listu, pak se začel a pobrukoval: „To je dobrý! To je výborný!“ Když dočetl, řekl: „Do tohoto čísla to už nedostaneme, ale v příštím to bude určitě.“ Poděkovali jsme a při loučení jsme se představili. „Vaculík,“ řekl, když nám srdečně potřásl rukou. Nejenže dodržel slovo, ale pohotově opatřil i rozhovor s biskupem Tomáškem, který umístil do čela stránky a pod něj náš dopis. Bylo to březnové čtvrté číslo *Literárních listů*, rok 1968.

V rámci Pražského jara rozkvetlo konečně i naše katolické jaro. K jeho klíčovým bodům patřila schůzka pražských katolíků v březnu 1968, která se z iniciativy Jiřího Němce a P. Vladimíra Rudolfa sešla v bytě Kaplanových v Bubenci. Ve třech velkých místnostech se tam tísnilo na šedesát lidí. Bylo to vzrušující a radostné seznamování zástupců tří katolických generací i lidí nejrůznějších skupin, orientací a směrů: starší pánové

z České ligy akademické, střední generace z bývalých kroužků Katolické akce, která prošla vězením, mladší generace volných katolických part, která se už do vězení nedostala, „jirchářská“ skupina intelektuálů a progresistů ekumenického zaměření, jako Jiří Němec, Václav Frei, Jan Sokol, radikálové v čele s Ivanem Medkem (známým o něco později z Hlasu Ameriky). Byli tam i pozorovatelé, například redaktor Československého rozhlasu Jezdinský, později působící v Hlasu Ameriky a ve Svobodné Evropě.

Nápady hýřil zejména Jiří Němec, který znal dobře koncilové dokumenty a uměl vytvářet koncepce. Současná situace v církvi byla žalostná. Ani jedno české biskupství nebylo obsazeno, pražský administrátor biskup Tomášek byl izolován a obklopen kolaboranty, bylo třeba poskytnout mu oporu ve věrných kněžích a laicích. Koncil dal k tomu praktický návod – kněžskou radu a pastorační radu. Ta druhá byla ještě důležitější, protože v tomto poradním orgánu biskupa měli být zastoupeni jak kněží, tak laici. Největší překážku uspořádání církevních poměrů u nás jsme však viděli, na tom jsme se u Kaplanů všichni shodli, v Mírovém hnutí katolického duchovenstva, řízeném exkomunikovaným knězem, ministrem zdravotnictví Josefem Plojharem a profesorem náboženství Josefem Benešem. MHKD kolaborovalo s komunisty k hanbě a škodě církve skoro osmnáct let, proto musí být rozpuštěno nebo přebudováno. Dále jsme se shodli, že je třeba okamžitě převzít dva katolické časopisy ovládané kolaborujícími kněžími a místo skomírajícího, Josefem Benešem řízeného Vydavatelství České katolické charity vybudovat samostatné katolické nakladatelství. Likvidaci MHKD si vzal na starost P. Vladimír Rudolf. Ostatní věci jsme se rozhodli řešit postupně v dohodě s biskupem Tomáškem. Shromáždění u Kaplanů pak zvolilo ze svého středu čtyřčlennou delegaci k biskupu Tomáškovi, dva kněze a dva laiky: P. Vladimíra Rudolfa, Jiřího Němce, Václava Vaško mladšího a mne.

Otec biskup nás srdečně přijal hned příštího dne. Informovali jsme ho o včerejším setkání, o nadšení a touze po aktivitě,

kteřá mezi katolíky převládá. Byl potěšen, schválil naše plány a jmenoval nás čtyři prvními členy Arcidiecézní pastorační rady. Ta se v prvních několika měsících pod jeho předsednictvím scházela nejméně jednou týdně. Náš počet se rozrůstal, přibyli k nám z kněží Josef Zvěřina, Jiří Reinsberg, Karel Pilík a další, z laiků JUDr. Václav Vaško starší, který se stal záhy právním poradcem biskupského sboru, JUDr. Josef Plocek, Ivan Medek, RNDr. Václav Frei, MUDr. Jiřina Křížková z Plzně, Václav Chytrý, Josef Bláha a další.

Z pastorační rady se stal jakýsi akční štáb nejen pro pražskou arcidiecézi, ale pro celé Čechy a Moravu, kde nebyl kromě Prahy obsazen ani jeden biskupský stolec. Do určité míry i pro Slovensko, kde staří páni biskupové pohlíželi na překotný politický vývoj ve státě s obavami a nedůvěrou. Našich porad se pravidelně účastnil laik Josef Vlček z Olomouce a často JUDr. Mečislav Razik z Brna. Přijížděli i hosté z litoměřické, královéhradecké a českobudějovické diecéze.

Stovky katolických aktivistů, kněží i laiků, se daly do pohybu. Po celé republice se konaly vikariátní schůze kněží, organizované hlavně paterem Rudolfem. Ze všech přicházely rezoluce dožadující se náboženské svobody a odstoupení kolaborantského vedení Mírového hnutí. Pod stupňujícím se tlakem kněžstva, masově odsuzujícího kněžské samozvance, byl ministr Plojhar nucen svolat mimořádnou schůzi rozšířeného předsednictva Mírového hnutí katolického duchovenstva na 21. března 1968.

Schůze, která se konala v zasedací síni paláce Charitas na Karlově náměstí a trvala mnoho hodin, byla dramatická. V úvodu přečetl pater Rudolf dopis biskupa Tomáška, který žádal členy předsednictva, aby rezignovali na své funkce. Čeští členové předsednictva poslechli bez námitek, až na Plojhara. Slovenští členové odmítli se zdůvodněním, že jim Tomášek nemá co poroučet, že dostali mandát od slovenských kněží, a proto jen oni by je mohli odvolat. Přítomní zástupci vikariátních schůzí slovenských diecézí proti tomu protestovali: že nikdo z předsednictva MHKD nemá důvěru slovenského kněžstva, že všechny

dosadil do funkcí přímo či nepřímo stát. Stupňující se napětí zmírňovali někteří vážení kněží, žádající, ba prosící Plojgara a ostatní, aby pochopili situaci, nezapomínali na své kněžství a uznali, že je v zájmu církve uvolnit funkce kněžím, kteří by měli důvěru kněžstva a kteří by byli do funkcí řádně zvoleni na vikariátních schůzích. Nakonec rezignoval i Plojgar. Slovenští členové předsednictva řekli, že si to snadno vyřeší na Slovensku. V tom se však mýlili, ani tam nebyl o ně zájem.

MHKD bylo v očích kněží a katolické veřejnosti tak zdiskreditováno, že zaniklo jednou provždy. Místo toho vznikal na několika místech, nezávisle na sobě, spontánní požadavek vytvořit nové katolické hnutí, jehož členy by nebyli jenom kněží, ale i laici. Tak se rodila idea Díla koncilové obnovy.

Dílo koncilové obnovy (DKO) mělo být novým hnutím československých katolíků. Mělo sjednotit a v duchu koncilu uvést do pohybu celou církev, od biskupů po laiky. *Katolické noviny* si ode mne vyžádaly ideový projekt činnosti Díla koncilové obnovy. Vyšel jsem v něm z diskusí ve vězeních o plánech pro lepší časy. Byly v něm rozpracovány různé obory činností, v nichž by se mohli katolíci, hlavně laici, angažovat: katechetický, misijní, teologický, pro apoštolát, pastorační, církevní život. Návrh stanov Díla koncilové obnovy vypracoval jeho právní odbor, jenž sloužil biskupům a ordinářům jako poradní sbor. Vedl jej zkušený právník dr. Václav Vaško starší.

Při likvidaci Mírového hnutí jsem nebyl. Iniciátoři jeho reformované podoby chtěli Zvěřinu a mne do něho zapojit, ale my jsme se zdráhali přijmout organizační funkce. Aspirovali jsme na vědeckou a pedagogickou činnost na teologické fakultě. Pomalu jsme však byli vtahováni do proudu rýsujícího se hnutí. Promýšleli jsme postup, ale řešení se rozvíjelo organicky samo. Také naše počáteční námitka, že bychom svou minulostí politických vězňů mohli zatížit zrod hnutí, se s vývojem rozplynula.

Na velehradském ustavujícím sjezdu Díla koncilové obnovy 13. května 1968 promluvil za nás Antonín Mandl; byl to uchvacující projev. Měl po únoru 1948 z nás všech nejtěžší vyšetřovací vazbu – trvala dvě léta a zakusil při ní i mučení. Velehrad

se stal svátkem československého katolicismu. Přijeli i přátelé z Holandska, Německa, Itálie a natáčeli s námi rozhovory. Důležitější však bylo, že se tam sešli, až snad na dva nemocné, všichni čeští a slovenští biskupové, i tajně vysvěcení a policií odhalení. Průvod čtrnácti biskupů s biskupskými insigniemi znamenal vnější projev znovuzrození církve u nás. Byl jsem zvolen do celostátního předsednictva Díla koncilové obnovy. Radostné bylo na Velehradě sblížení Čechů a Slováků. Ačkoliv tato velehradská slavnost nebyla určena pro veřejnost, zúčastnilo se jí asi 4000 věřících.

K nejdůležitějším úkolům dané chvíle patřila změna redakčních rad v obou existujících katolických časopisech. Za šéfredaktora teologického měsíčníku, který měl nahradit zdiskreditovaného *Duchovního pastýře*, jsem v pastorační radě navrhl Josefa Zvěřinu. Po léta na to předtím už ve vězení myslel, i jméno měl vybráno – *Via* (Cesta). Ochotně tu funkci z pověření biskupa Tomáška přijal. Tím začala krátká éra našeho skutečně teologického časopisu. V redakční radě byli vedle Zvěřiny a mne z teologů redemptorista Jarolím Adámek, františkáni Jan Baptista Bárta, Bonaventura Bouše a Cyril Kadlec, dominikán Reginald Dacík, historici Jaroslav Kadlec a Josef Hájek, právník Josef Ryška, dále kněží Josef Soukup, Antonín Mandl, Karel Pilík, Stanislav Novák, Josef Hermach a z laiků Josef Myslivec, Karel Šprunk a Jan Sokol. Odpovědným redaktorem byl jmenován jezuita František Mikulášek, později Josef Zvěřina, který však svou *Via* de facto řídil od jejího prvního čísla. Název se záměrně odlišil od mnoho let vycházejícího *Duchovního pastýře*. V nových časech se časopis otevřel také laikům zajímajícím se o současnou teologii.

První číslo *Via*, které vyšlo v červnu 1968, se zrodilo přes noc. Jan Sokol přeložil biblickou aktualitu, ostatní dali, co měli v zásuvce. Hezký úvod retrospektivně perspektivní napsal Zvěřina. Sekretářkou redakce se stala bývalá redaktorka Ludmila Jánská, obětavá a výkonná, bez ní by to těžko šlo. Předposlední, šesté číslo třetího (a posledního) ročníku *Via* jsem zredivoal sám, vyšlo před prázdninami 1970.

Na stránkách *Via* se střetaly proudy progresistů i neprogresistů. Konzervativci byli zastoupeni velmi málo, což bylo ke škodě věci, neboť v širokých kruzích kněží i laiků dělal pak náš časopis dojem prudce progresivní. Nebylo to správné, protože *Via* šla po dvaceti letech do prostoru vlastně ještě předkoncilně znehybnělého, nenavyklého na novou teologii. Nicméně náklad *Via* rostl, četla ji spousta laiků, ti snad s větším zájmem než kněží, kterým pod rukama přibývalo pastorační práce (katecheze, exercicie, skauting, DKO). Brzy se *Via* stala pojmem. Redakce sídlila uprostřed Prahy, u jezuitů v Ječné ulici. Trvale tam pracoval jako redaktor můj spolužák z Arcibiskupského gymnázia Hladík. Bývalo tam rušno. Lidé přicházeli ze všech koutů republiky i z ciziny, teologové, přátelé, novináři. Tam za námi přišel například i náš významný holandský přítel, pozdější sekretář holandské biskupské konference, pater Wim Rood. Zde jsme se také seznámili s naším důležitým a dlouholetým přítelem rovněž z Holandska, paterem Janem Danielem Bakkerem († 1983), který pomáhal financemi, dovozem knih a jiným způsobem. Podobně působil i v dalších zemích tehdejší východní Evropy.

Vedení *Katolických novin* vzal v převratných dnech Pražského jara provizorně do rukou P. Vladimír Rudolf. V úvahách, kdo by měl noviny definitivně převzít, jsem navrhl Františka Mikuláška SJ, který se v krátkém poválečném období osvědčil jako výborný redaktor *Dorostu*. Po letech věznění, práce ve výrobě a nakonec pastorače v Jihlavě se vrátil do Prahy, do budovy kdysi jezuitského kláštera u kostela svatého Ignáce. Kolem něho se vytvořila pružná, s nadšením pracující redakční rada, k níž z kněží patřili Vladimír Rudolf a Pavel Kuneš, z laiků dr. Květa Neradová, přednášející na katedře žurnalistiky na Filosofické fakultě Karlovy univerzity, dr. Václav Frei a dr. Marco Weirich. Stálými redaktory byli: nově bývalý aktivista kroužků Katolické akce Zdeněk Cikler, který za to okusil vězení, a komunista zděděný ze starých *Katolických novin*, dr. Kvapil, který, jak se ukázalo, naši důvěru nezískal. *Katolické noviny* ožily. Dostaly dříve nemyslitelné rubriky: dětskou a mládežnickou;

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.